

KENT ve İNSAN
YEREL SİYASET ÇÖZÜMLELERİ

Doç. Dr. Recai COŞKUN

Doç. Dr. Recal COŞKUN

1965 Yılında İkizdere'de doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Rize-İkizdere'de, Liseyi ise Gebze'de tamamladı. 1986 yılında İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesin'den mezun oldu. 1987 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın yurtdışı Lisansüstü Eğitim Bursunu kazandı. 1988 yılında İskoçya'da İngilizce eğitimi gördü. 1989-90 yılında İngiltere'de Warwick Üniversitesinde Yüksek Lisans yaptı. 1991-1996 yılları arasında Leicester Üniversitesinde Doktorasını tamamladı. 1997 yılında Sakarya Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü'nde Öğretim üyesi olarak göreve başladı. Halen aynı görevini sürdürmektedir. Aynı zamanda 2004 yılından bu yana Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü olarak da görev yapmaktadır. Uzmanlık alanıyla ilgili 5 kitabı bulunmaktadır. Ayrıca çok sayıda uluslararası ve ulusal makalesi yayınlanmıştır. Uzmanlık alanlarının başında küreselleşme, uluslararası ekonomi, stratejik yönetim ve yönembilim gelmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

KENT ve İNSAN
YEREL SİYASET ÇÖZÜMLEMELERİ

RECAİ
COŞKUN

Eser Adı : Kent ve İnsan: Yerel Siyaset Çözümlenmeleri
Dizi Editörü : Hulusi ŞENTÜRK

**Yayına Hazırlık &
Dizgi-Tasarım** : OKUTAN YAYINCILIK
Serhat AKKUŞ
Ayşe ŞENTÜRK
0.216.491.63.33

Telif Hakları : Plato Danışmanlık Eğitim AŞ.

Yerel Siyaset Dergisi' nin ücretsiz ekidir.
www.yerelsiyaset.com

- İÇİNDEKİLER -

Kavramların "Yerelleşmesi" ve Şansın Sürdürülebilir Başarıya Dönüşmesi Üzerine.....	09
Yönetim, Siyaset ve Güç Mücadelesinde Ahlak Meselesi.....	13
Şehirler Rekabet Etmeyi Öğrenebilir mi?.....	16
Yerel Yönetim "Reform" Dönüşümü?.....	21
Küreselleşme... Sen Nesin ve ne Değilsin?	24
İyi Yönetişim Her Derde Deva mı?.....	29
Sivil Toplum Kuruluşları: Nereden Nereye ve Niçin?.....	34
Uniter Devlet ve Yerinden Yönetim: Çelişki mi?.....	40
Demokrasi Üzerine Çeşitleme.....	45
Kentlileşmek... Bu Uzun Bir Hikaye!.....	51
Belediyelerin Kalite Yolculuğu.....	57
İki Asırlık Avrupalılık Serüveninin Son Noktası: "Biz Avrupalı Değiliz!".....	63
Yoksulluk Yokluktan Gelmiyor.....	70
Vesayet Lütfun Getirisidir; Biraz da Tahakküm Demektir.....	76
Şehirlerin Kimleri Var ?.....	83

- Sunuş -

YEREL SİYASET ÜZERİNE

İlm-i Siyaset nasıl da anlam kaymasına uğradı zamanla. Önceleri, sorunların doğmasını önlemek; doğduğunda ise büyümeden önünü almak becerisiydi siyasetten anlaşılan. Ne kaba kuvvetin hoyratlığına, ne de karakter zaafının tezahürü yalakalığa teslim olmadan "sözün insanca olanıyla" çözüm üretebilmektir. Sonraları giderek "her devirde borusunu öttürmek", "gelen ağam giden paşam", "gemisini yürüten kaptan" oldu siyasetten anlaşılan. Güç karşısında yere kapanmak, zayıf karşısında kaş çatmak oldu siyaset. Ve ne olduysa da bundan sonra oldu bize...

Okuyacağınız satırlar bazen bilimsel bir gerçeklik olarak dile getirildi, çoğunlukla bir "yürek feryadı" şeklinde. Bilimin tekdüze sesine yüreğin ve sezgilerin sıcaklığını katmadan biz olamıyoruz, bir şeyler eksik kaldı hissinden kurtulamıyoruz. Bilim, bizim yürek yangınımızı dile getirmede yetersiz kalıyor çoğunlukla; bu belki bir zaafıdır ama böyledir yine de. Maksat kendimize hak edilmemiş payeler biçmek değil elbette ama siz yine de bu feryadı "vatana ve millete" kayıtsız-şartsız ve şeksiz şüphesiz adanmışlığa atfediniz. Duygusallığımızın yegane mazereti bu.

Nasıl duygusal olunmasını ki? Siz sözgelimi, "Türkiye'nin temel sorunu iç göçtür, son 20 yılda şu kadar kişi köylerden kentlere göç etti" dediğinizde bilimsel bir tespitte bulunmuş olursunuz. Doğru da yaparsınız. Ama hangi "göç rakamları" bir zamanlar şen şakrak çocukların cıvı cıvı koşuşturduğu bir köy okulunun artık terkedilmişliğin mahzunluğundaki harabe halini resmedebilir? Hangi istatistik her karışında birilerinin emeği, hafızası, hatırası olan şimdilerde sadece birkaç yaşlı sesin duyulduğu bir uzak köyün hüznünü size yansıtabilir? Sahipsiz mezarların terkedilmişliğinin bilimsel karşılığı yoktur ki... Şehirlerin kenarlarına sığınmış bu köklerinden kopmuş insanların

geçmişe ve ata toprağına olan özlemlerinin tanımı yapılabilir mi? "Sokak çocuğı", "yoksulluk sınırının altındaki nüfus", "gelir dağılımındaki adaletsizlik", ima ettiğı sosyal olguların merkezindeki ruhsal çalkantıları, çaresizliğin somutlaşarak yüzlere oturttuğı o kırışik ifadeleri, damla damla tükenişleri, çamura, batağına saplanması tasvir edebilir mi?

Söz, ötelede, ötenin ötesinde bir yerlerde hep vardır. Önce uygun bir dimağı ve dil ister, sonra uygun zaman ve mekan ve elbette kalıcılaşacağı bir araç; yani yazı. "Oku!" emrinin de "And olsun kaleme, kağıda" ifadesinin de sırrının çözümü buralarda bir yerlerde. Söylenmeyenler ve yazılmayanlar, kelamın yokluğına değil; o kelamı açığı çıkaracak vasatın oluşmadığına yorulmalı. Yerel Siyaset dergisi, sözün bu mecra- da akışının zeminini oluşturdu. Emeğı geçenlere gereğince minnet ve şükran.

KAVRAMLARIN "YERELLEŞMESİ" VE ŞANSIN SÜRDÜRÜLEBİLİR BAŞARIYA DÖNÜŞMESİ ÜZERİNE

Değişim ve dönüşüm kavramları hem akademisyenleri hem de profesyonelleri oldukça meşgul etmektedir. Bunların yanında birçok kavram, kendilerine sihirli çözümler atfedilerek gündeme girmekte ve "her derde deva" niyetine ortaya atılmaktadır. Bu noktada sakın düşünüp bu büyüün dışında kalmak ve kavramlarla yerellik; yerellekle şansa bağlı başarı ve sürdürülebilir başarı arasındaki ilişkinin sorgulanması anlamlı gözükmektedir. Zira, toplumsal olguların izahında "şans" bir etkileyici faktör olarak görülebilir ama şans eseri ortaya çıkan başarının sürdürülebilir hale dönüşmesini başka faktörlere ama muhakkak bir idareye atfetmek gerekmektedir.

Modernist paradigmanın hiyerarşik ve merkezîyetçi önermelerinin yerine modern-sonrası paradigma "yerinden" ve "yatay" kavramlarını ikame ederken, modernleşme konusunda bocalayan bir toplumun modern-sonrasını (ki böyle bir olgunun varlığı dahi şüphe götürür) derinlemesine bir tahlile imkan tanımadan bu denli hüsn-ü kabul görmesi, başarının şansa atfedilmesi olgusunun, sürdürülebilirlik anlayışının hala daha önünden gittiğinin bir delili olsa gerek. Korkarım ki bu sorgusuzsualsüz hüsn-ü kabul, yeni bir hüznle neticelenecek.

Kavramların Yerelleşmesi

Kavramlar havada uçuşuyor ve biz büyülenmişçesine onlara yeni kurtarıcılarımız olarak bakıyoruz. "Stratejik yönetim", "stratejik küçülme", "outsourcing", "yetkinlik", "yerinden yönetim", "yerel" gibi kavramlar bir zamanların kurtarıcıları olarak

kabul edilen "büyüme", "planlama", "merkezi idare" gibi kavramları adeta tekme-tokat kapı dışarı edercesine başköşeye kurulduklar. Yerelleşmeci yaklaşımı benimseyenler dahi bu kavramların toptan ithal ve ham-nakilci bir anlayışla gündemin başköşesine oturtulmasını sorgulama gereği duymuyorlar. Oysa bu kavramların "yerelleştirilmesi" de en azından yerelliği öne çıkaran yaklaşımın mantıksal tutarlılığı adına bir zorunluluk değil midir?

Burada "kavramların yerelleştirilmesi", onların sığ ve yatay düzlemde ele alındığı ve içerisine her isteyen istediğini koyduğu birer bohça olarak değil de, derinlemesine tahlillere konu edilmesi ve toplumsal gerçeklerle giydirilmesi; her kavramın içerisine maşeri vicdanın yahut kolektif bilincin şırınga edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Ancak böylesi durumlarda söz konusu kavramlar işlevsel araçlara dönüşebilecek ve kendilerinden bekleneni yerine getirebilme yetkisine kavuşacaklardır. Kavramlar "imaj-kurtarıcı" olarak addedildiği sürece bilim de, siyaset de diğer kurumlar da birer "zevahiri kurtarma" aracı olmaktan öte bir anlam kazanamayacak, dahası her toplumsal kurum kendi "pop-kültürünü" inşa ederek onun esiri olacaktır. Nitekim hep öyle oluyor.

Kavramların/Araçların İrade İle Beslenmesi

Konuyu bir adım daha ileri taşımak gerekiyor. Tamam, öncelikle kavramsal bir yerelleşme gerçekleştirilmelidir. Örneğin stratejik yönetimin Türkiye'de ve yerel yönetimlerde uygulanabilirliğine ilişkin geliştirilecek modeller mutlaka Türk toplumunun ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel arka planı ile örtüştürülmelidir. Sözgelimi, "yerel paydaşlar veya aktörler" belirlenirken ABD'de veya İngiltere'de sivil toplum kuruluşlarının sahip olduğu ağırlığı Türkiye'de bulmak mümkün değildir. Katılım kavramının İsveç, Japonya veya Almanya'da yüklendiği içerik ile Türkiye'de bulduğu karşılık aynı değildir. "Uzun dönemlilik" rekabet, Pazar, vizyonerlik, dönüşüm gibi kavramlar her lisanda aynı muhtevaya sahip değildirler. Tıpkı demokrasi, tıpkı yönetim gibi. Bu liste daha da uzatılabilir.

O halde aslında "evrensel" olarak tanımlanan kavramlara mutlaka "yerel bir ruh" giydirilmeli veya "özgün yerel alternatifler"

üretilmelidir. Ancak bu da başarıyı sürdürülebilir kılmaya yetmemektedir. Başarının sürdürülebilirliğinde anahtar etmen "sarsılmaz bir inanç ve irade" olarak karşımıza çıkmaktadır. Hangi araca sahip olduğundan çok bu araçları hangi amaçlar için kullanma konusundaki düşünsel berraklık ve bu düşünsel berraklıktan beslenen sarsılmaz irade başarı için daha açıklayıcı olmaktadır. Sözelimi 1980'lerin sonu ile 1990'ların sonu arasında birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de bir "Toplam Kalite Yönetimi-TKY" furyası yaşandı. Benzeri durum ISO 9000, Kıyaslama, Öğrenen Örgütler, Değişim Mühendisliği gibi birçok alanda da baş gösterdi. Ancak çoğu örgüt için TKY bir hayal kırıklığı, kırtasiyeyi arttırıcı bir tuzak oldu. Diğer yaklaşımlar için de benzeri durum söz konusudur. Aradaki birkaç başarı hikâyesi (eğer varsa) bu genellemeyi çürütmez.

Peki, başka ülkelerde bunca övgüyü hak eden bu yönetim araçları Türkiye'de niçin beklenen sıçramayı gerçekleştirmedi? Çünkü ne TKY'ye yerel ruh giydirilebildi, ne de TKY uygulayıcıları bunun "bir kültür", uzun dönemli bir dönüşümden sonra meyve verebilecek bir araç olduğunu idrak edebildiler. Hatta TKY ve diğer uygulamalar asla talep ettikleri derece ve yoğunlukta bir yönetsel iradeyi arkalarına alamadılar. Dahası, Türk merkezi yönetimi, sanayicileri, sivil toplum kuruluşları, yerel yöneticiler, akademisyenleri "ortak bir gelecek beklentisi", hadi "ortak bir vizyon" diyelim, oluşturma konusunda da gerekli beceri ve iradeyi üretmediler. Bu ortaklığın doğuracağı sinerji ve bu sinerjiden kaynaklanan enerji ancak bu tür yönetsel araçların işlevselliğini sağlayabilecektir.

Başarının Açıklayıcısı Olarak Şans ve Sürdürülebilirlik

Hangi düzeyde örgütlenme olursa olsun, varlığını belirlediği hedefleri gerçekleştirmede gösterdiği performansa borçludur. Ancak her performans başlı başına bir "başarı" anlamına gelmez. Performansın sürdürülebilirliği başarının temel göstergesidir. Esasen akademik dünyanın ve profesyonellerin ilgilendikleri başarı biçimi de budur. Peki başarı şansla açıklanabilir mi? Elbette. Şans bir başarı nedeni olarak tanımlanabilir. Ancak sürdürülebilir başarı şans ile açıklanamaz. Bu başarının arkasında mutlak bir azim ve sarsılmaz bir irade; önünde ise berrak bir arzu ve iştihak vardır.

Şansa bağılı başarı konusunda en çarpıcı örnek Laleli'dir. 1990'ların başlarında "tarihi bir dönüşüm" rüzgârı Laleli'yi Balkan ve Sovyet pazarlarının içersine hiçbir "stratejik niyet" geliştirmemiş olmasına karşı sürükleyiverdi. Laleli asla hak etmediğı, hatta hazmedemediğı bir zenginliğe "hovarda bir mirasyedi" misali konuverdi. Ancak vizyon ve irade mahrumu laleli, kendisine açılan kapının "nasıl bir gelecek" anlamına geldiğini yorumlayamadı. Günübirlük düşündü ve zenginliğini "daha büyük hedeflere sıçramanın" zemini olarak algılayamadı. Kısa sürede Kore'den, Çin'den Laleli'nin tahtını sarsacak uluslararası seçenekler kendini gösterdi. Yerel seçenekler palazlandı ve Laleli şansı sürdürülebilirliğe dönüştürememenin pişmanlığıyla kabuğuna çekildi.

Laleli çarpıcı bir örnektir ama bu konuda tek değildir. Yetenek geliştirmeden zenginleşme arzusu, yani piyasa ekonomisinin alt yapısını oluşturmadan "kapitalistleşme" arzusu kendini birçok alanda göstermektedir. Bir gün "bor, toryum" gibi kaynaklarımızla apansız zengin oluşun hayalleriyle doluyuz. AB üyeliğine kabulün makûs talihimizi değiştireceğı günü hasretle bekliyoruz. ABD'nin de Sovyetler gibi çökeceğini, Avrupa'nın artık yaşlandığını ve sıranın bir gün mutlaka tekrar bize geleceğini ümit ediyoruz. Ama sözgelimi niçin İsveç veya Norveç kendi kaynaklarından sürdürülebilir refah üretirken, Suudi Arabistan, Kuveyt gibi ölkeler ise sahip oldukları tabi zenginliklerden mahrum olduklarında yeniden yoluğa mahkûm olacaklarına dair beklentiyi kıramamaktadırlar? 40 küsur yıldır AB odaklı bir "stratejiksizlik" yerine kendi kaynaklarına dayalı bir strateji benimsenmesi durumunda bugün vardığımız noktanın daha mı gerisinde olurduk? Doğru sorular sorulmadığı sürece doğru cevaplar bulmanız tamamen "şansa" kalmış gözüküyor.

Özetle, küreselleşmeci süreçte yerellik ancak içi doldurulabildiğinde ve kendi öz suyundan beslendiğinde bir rekabetçi kaynağa dönüşebilir. Rekabetçi kaynağın yetkinliğe dönüşmesi için ise mutlaka berrak hedef ve arzularla sarsılmaz bir iradenin kendini "şansa" dayandırmayan bir atılımcılığın varlığına gerek duyulmaktadır.

Ocak 2006

YÖNETİM, SİYASET VE GÜÇ MÜCADELESİNDE AHLAK MESELESİ

Önce bir özeleştiri ve tespit. Başlığında ahlak geçen bir makale, yazarı açısından başlı başına bir müşkülât kaynağıdır zira birincisi, yazdıklarınızın vicdanen bütünüyle arkasında durabileceğiniz nitelikte olması gerekir; ikincisi, "ahlak" gibi oldukça soyut, diğer birçok kavramla iç içe girmiş bir konuda muhatabınıza ilgisini çekebilecek anlayışlar uyandırmak zorundasınız. Bu yüzden peşinen ve dürüstçe ifade edelim ki bu yazı ele aldığı konu hakkında anlayış sağlamaktan ve açıklama yapmaktan çok soru sormaya yöneliktir. Bu durumu meşru kılan gerekçe ise "doğru soru sorulmadan doğru cevap bulunamayacağı" hatta "doğru cevap yoktur, doğru soru vardır" düşüncesidir. Her yazı gibi bu satırlarda yazarının bilgi düzeyinin sınırlılığı ile maluldür.

Toplumlar, değerlerini ve normlarını bugünden yarına değil, uzun soluklu bir yürüyüşün ardından üretiyorlar. Gün gelir de üretilen bu değerler o toplum ile öykündüğü veya rekabet ettiği diğer topluluklar arasında engel oluşturduğunda veya toplumsal dokuda anlamlı değişimler yaşandığında bu ahlaki değerler aşınır ve/veya yetersizleşir. Bu noktada ya yeni değerler üretmek veya ithal etmek gerekecektir. Zira hiçbir topluluk veya örgüt yoktur ki ahlaka gerek duymamış veya kendi ahlak sistemini örgütlememiş olsun. Bırakın dinleri, kapitalizmin de; sosyalizmin de; her meslek grubunun da kendi ahlak sistemleri vardır. Ahlaki bütün bu boyutlarıyla tartışmak bu yazının konusu değildir. Burada ahlaka ilişkin temel sorunlardan, siyaset ve güç mücadelesinde ahlaka tanınan alandan kısaca bahsedilecektir.

Siyaset ve güç arenasında ahlaka ilişkin üç temel meseleden söz edilebilir: Birincisi, siyaset ve güç mücadelesi arasında ahlak nasıl bir görev üstlenecek? Rekabet üstünlüğü, serbest piyasa ekonomisi, kapitalizm... Bütün bu kavramlar ile bizim kafamızda "ahlaki" olarak yankı bulan kavramları gerçekten yan yana yaşayabilecek mi? Yahut her toplum kendi üretim ve tüketim sistemlerine uygun ahlak normları mı geliştirecek?

İkincisi, yönetim sistemlerini, üretim ve tüketim kalıplarını ithal eden toplumlar ahlak normlarını da ithal etmek zorunda mı kalacak? Toplumun kendi sosyal genleri içerisinde taşımadığı bu ithal ahlaki normları üstlenmeleri gereken işlevi başarıyla üstlenebilecek mi? Bu normların kendi ikliminin organik ürünleri değil de ithalci anlayışın sentetik ürünleri olması beklenen sonuçlara ulaşılmasının önünde bir engel değil midir?

Üçüncüsü ve belki de en temel sorun ise şudur; ahlak normlarının ithali başlı başına bir ahlak sorunu değil midir? Evrensellik bahanesi böylesi bir soruyu veya sorunu görmezden gelmeyi haklı çıkarmaya yetmez.

Ahlak, toplumların vicdanlarından ve manevi değerlerinden türettikleri kabul edilebilir davranış biçimlerinin manzumesidir. Yasal olanın fevkinde, müeyyide gücü ise kamu vicdanından alan bir mekanizmadır. Evrensel boyutları olmakla birlikte kültürlerin en belirgin tonlarını oluşturan ahlaki değerler bu niteliklerinden dolayı baskın olarak yereldir. Son yıllarda, yöneticiler yönetim felsefesinin temel değerlerini yönettikleri birimlerin bütün paydaşlarına aşılıyarak ortak bir anlayış ve kendi kendilerini denetleyebilecek yapılar oluşturmayı ve böylece rekabet üstünlüğü elde etmeyi amaçlamaktadırlar. Ancak bir yerde "yönetim" işlevinden söz edildiğinde bu kavramın mütemmim cüzü niteliğinde iki başka kavramı ihmal etmek mümkün değildir: siyaset ve güç.

Burada güç "başkalarını etkileyebilme" ve/veya "kendisini etkilemeye çalışan birime karşı direnebilme" derecesi olarak tanımlamak mümkündür. Siyaseti ise bir yöneticinin yönettiği birimi, bir bireyin ise çalıştığı birimi amaçlarına ulaştırmak ve kendi hedeflerini gerçekleştirmek adına hayata geçirdiği ilkeler

olarak tanımlamak mümkündür. Bireyler, karşılıklı bağımlılıkları nedeniyle bir birliktelik oluştururlar. Ancak bu bireysel beklenti ve hedeflerden tamamen uzaklaşdığı ve kesin bir mutabakatın sağlandığı anlamına gelmemektedir. Bu noktada aynı organizasyonun farklı birim ve bireyleri arasında farklı beklentilerin doğması ve bireylerin sahip oldukları gücü bu beklentilerini karşılamak adına kullanma teşebbüsü... Bu başlı başına önemli ve ahlaki bir sorundur.

İkincisi, her bireyin adına çalıştığı organizasyon ile bir sözleşmesi vardır ve birey söz konusu organizasyonu hedeflerine taşımaya katkıda bulunmayı bir sözleşme ile taahhüt eder. Ancak organizasyonun hedefleri ile bireysel hedefler arasında çatışma kaçınılmaz hale gelir. Bu çatışma çoğu kez "yasal" bir vaka olmaktan öte ahlaki bir soruna dönüşür. İşte bu bireyler ve birimler arasında ve de bireylerle organizasyonlar arasında beklenti ve hedef farkları ile güç mücadelesinden kaynaklanan sorunlar bir ahlak sorunu yumağına dönüşmektedir. Bu noktada ya ahlak kovulacaktır ya da onun rehberliği bireylerin davranışlarının belirleyicisi olmak durumundadır.

Gerçekten de dikkatlice bakıldığında hükümetlerde, devlette, siyasi partilerde, üniversitelerde, belediyelerde, şirketlerde... Yaşanan ahlaki sorunların arkasında hep bu "siyaset-güç" ilişkisinin doğurduğu çelişkileri yakalamak mümkündür. Ahlaki değer setlerini kendi toplumsal bünyeleriyle uyumlulaştırmış ve organik olarak geliştirmiş toplumlarda bu çelişkiler azalmakta ve şeffaf denetim süreçleri kabul görmektedir. Aksi durumda ise "her olaya ilişkin olayın taraflarının sahip olduğu güce orantılı olarak bir ahlak" üretilmekte ve "ahlaksızlığın ahlakı" hüküm sürmekte, olaylar ve süreçleri muhataplarının denetleyebileceği mekanizmalar dumura uğratılmakta "karanlık güçlerin" hükümranlılığı pekişmektedir. Bu konu elbette daha çok tartışma götürür ama bu noktada haddimizi bilelim ve şimdilik bu kadarla yetinelim.

Şubat 2006

ŞEHİRLER REKABET ETMEYİ ÖĞRENEBİLİR Mİ?

Basit bir soru soralım: Bırakın dünyanın büyük ekonomilerini, niçin Türkiye ile karşılaştırmayacak denli küçük ölçekte olan sözgelimi Hollanda, Finlandiya, İsveç gibi ülkelerin Philips, Nokia, Volvo gibi dünya genelinde bilinen şirketleri ve markaları varken Türkiye'nin yok? Soruyu bir adım daha ileriye taşıyalım: Niçin Türkiye'de bazı şehirlerden söz edilince aklımıza bir sektör, bir firma, ürün, marka gelirken, diğerleri için bu durum geçerli olmuyor? Şimdi son soruyu soralım: Niçin, örneğin, aralarında 30 km mesafe olan Kocaeli'de kişi başına düşen milli gelir 7500 doları geçerken Sakarya'da bu oran 3000 dolar seviyesinde kalmaktadır?

Şehirler arasındaki refah farkını açıklamada kullanılacak temel kavram "şehirlerin rekabet edebilirliği" olmalıdır. Ekonomideki ve siyasi yapıdaki dönüşüm, şehirleri "merkezi idarenin desteği ile" performans gösteren birimler olmaktan çıkarıp, onları komşu şehirlerle ve hatta dünyanın belli başlı şehirleriyle rekabet halinde olan birimlere dönüştürmektedir. Bu zihniyeti ilk içselleştirebilen şehirlerin önderleri, ekonomik dönüşüme uygun altyapılar hazırlayarak katma değeri yüksek faaliyetleri şehirlerine çekmeye çalışmakta ve şehirlerini geleceğin ekonomisine uygun altyapıya kavuşturmaktadır.

"Rekabet" ve "Strateji" Kavramları Şehir Ölçeğinde Düşünülebilir mi?

Şehirler "refah üretme" yarışında yalnız değildirler ve kendilerinin "ihtiyaç" duyduğu yatırım ve sermayeye göz diken, talip olan mutlaka başka şehirler vardır. Bunun adı rekabettir. Bu

gerçekten hareketle, şehirler "rakip şehirler" kavramını yönetim anlayışlarının merkezine yerleştirmek zorundadırlar. Rekabet "sadece merkezi hükümetlerden daha fazla bütçe ve yatırım" talep ederek gerçekleşmez. Bir şehrin merkezi idareyi uzun dönemde sistematik olarak etkileyebilme ihtimali düşüktür. Dahası, merkezi idarelerin "bahşetme" ve "lütfetme" alanları giderek daralmakta, bunların yerine somut performans ölçütleri ikame edilmektedir. Bu durumda atılcı ve vizyoner yönetimler için seçenek "şehrin kendi rekabet gücünü artırması" ve bir çekim merkezine dönüşmesidir (Geyik ve Coşkun, 2004).

Dikkatli bir inceleme ile görülecektir ki, dünyanın hemen her önemli şehri hemşerileri için daha yüksek yaşam kalitesi sunmak ve bir refah merkezine dönüşmek adına rekabet edebilir ve daha iyi yönetilen bir şehir olmak için stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Geliştirilen bu stratejiler sonucunda, günümüzde, "küresel şehirler" olarak adlandırılan yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Castless (1989), finansal pazarların ve kuruluşların yeniden yapılanmaları, altyapının varlığı, sermaye akışında bilgilenme ve karar verme sürecinde rol oynayan organizasyonların oluşumu, sermayenin hareketliliğini ve buna bağlı olarak sosyo-ekonomik yönden şehirlerin yapısını etkilediğini ifade etmekte ve "küresel şehirler" kavramının bu oluşum neticesinde yeniden yapılanan şehirleri tanımlayan bir kavram olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir.

Şehirlerin küresel ekonomide artan önemi anlaşılmadan bir şehrin kendisini bölgesel, ulusal ve uluslararası ekonomide uygun bir şekilde konumlandırması mümkün gözükmemektedir. Tarih boyunca ekonomi ve medeniyet şehirler etrafında büyümüş ve gelişmiştir. Ülkelerin şehirleşme oranları arttıkça refah yaratma kapasiteleri de artmaktadır. Antik Atina, İstanbul, Paris, Londra, New York tarih içerisinde belli dönemlerde refah merkezleri olmuşlardır. Bu merkezler sahip oldukları refah nedeniyle kırsal kesimlerden nüfus almışlar, sanat ve bilimin yeşerdiği ve tarihi dönüşüm niteliğinde olayların geliştiği yerle olmuşlardır.

Şehirlerin stratejik bir birim olarak görülüp görülmeyeceğinin cevabı, bir bakıma tarihsel süreç içerisinde hedeflerinin ne

olduğunda ve kendilerini nerede konumlandırmak istediklerinde yatmaktadır. Firmalar, rakiplerine oranla daha üstün ve sürdürülebilir bir performans üstünlüğü elde etmeye çalışırken, şehirler de ulusal ve bölgesel şehirlerden nitelik olarak farklı olan "küresel şehir" hiyerarşisinde yer almak istemektedir. Bu hiyerarşi içerisinde yer almak bir rekabeti de beraberinde getirmektedir. Dünya genelinde bilgi ekonomisine dayalı rekabeti benimseyen şehir ve bölgelerin birbirleriyle olan rekabetlerinde şu noktalar öne çıkmaktadır:

- * Becerili ve özgün yeteneği olan çalışanları şehre çekmek,
- * Yeni yatırımları ve kaliteli istihdam imkanlarını cezbetmek,
- * Ülke ve uluslararası ekonomiye katkısı yüksek olan firmalara sahip olmak (Coşkun, 2004).

Şehirler Stratejik Olarak Yönetilebilir mi?

Şehirler arası rekabette ön planda yer almak isteyen şehirlerde yöneticiler, şehrin ekonomik performansını ve sürdürülebilir rekabet gücünü artırmak amacıyla her alanda yeni düzenlemeler yapmakta ve politikalar üretmektedirler. Bu politikaların da başarıya ulaşması ancak stratejik bir şekilde yönetilmeleri ile mümkündür. Stratejik yönetim, yerel yöneticilerin şehirlerini geliştirmek için çeşitli stratejiler üretmelerine olanak sağlayan bir araç niteliğindedir. Stratejik yönetim süreci, örgütün sürdürülebilir bir performans üstünlüğü elde etmek amacıyla örgütün hem iç hem de dış çevresinin analiz edildiği, örgütün net bir yönünün belirlendiği, stratejilerin belirlenip uygulandığı ve denetlendiği, sürekli, tekrarsal ve fonksiyonlar-arası bir süreç olarak tanımlanabilir.

Şehirler, kurumlarıyla, firmalarıyla, sivil toplum kuruluşlarıyla, medya organlarıyla, serbest meslek sahipleriyle, hemşerileri ile ve diğer unsurlarla bir örgüt olarak nitelenebilir. Şu halde bir örgüt olarak nitelendirilebilen şehirler için, şehrin performansını etkileyebilecek unsurları belirlemek ve analiz etmek mümkündür. Bir şehrin performansını, şehrin sahip olduğu rekabet avantajlarından ne ölçüde yararlandığı belirler. Şehirlerin rekabet avantajlarının kaynaklarını ise hem dış faktörler (çevresel faktörler) hem de iç faktörler (şehre özgü avantajlar) oluşturur.

Şehirlerin Rekabet Dayanakları Nelerdir?

Hem stratejik yönetim literatürü hem de kentbilimcilerin araştırmaları dikkate alındığında, bilgi ekonomisinin geçerli olduğu günümüz dünyasında bir şehrin rekabet avantajını belirleyen iç ve dış faktörleri belirlemek mümkündür. Coskun'a göre (2004), şehrin bünyesinde yer alan, şehrin denetim gücünün görece yüksek olduğu ve şehir performansını etkileyen faktörler bütünü olarak adlandırabileceğimiz başlıca iç faktörler şunlardır:

- * Coğrafi konum
- * İnsan Sermayesi
- * Eğitim altyapısı
- * Girişimci kültür
- * Doğal yapı
- * Yerel yönetimin kalitesi
- * Teknolojik potansiyel
- * Toprak kalitesi
- * Merkezi hükümet nezdinde şehrin temsil gücü
- * Endüstriyel altyapısı
- * Yatırım iklimi
- * Şebekeleşme-kümeleşme
- * Vizyon birliği

Elbette bu unsurlar ancak arkalarında güçlü, arzulu ve sarsılmaz bir paydaşlar iradesi olan şehirler için birer üstünlük gerekçesi olabilirler. Bir kaynağa sahip olmak başlıbaşına rekabet üstünlüğü sağlamak. Sahip olunan kaynakları rakiplerden daha farklı ve etkin kullanabilme becerisi sayesinde rekabet üstünlüğü edinilebilir. Bu yönüyle bakıldığında şehirlerin stratejik yönetilebilmelerinin önündeki en önemli engellerin başında şehir paydaşlarının ve önderlerinin ortak bir irade ortaya koyma becerilerinin kısıtlı oluşu gelmektedir.

Yine şehrin iletişim/etkileşim içerisinde olduğu, kendi denetim alanı dışında olan ve performansını etkileyen faktörler bütünü olarak adlandırabileceğimiz dış faktörler şunlardır:

- * Ülkenin genel ekonomik şartları
- * Ülkenin genel siyasi şartları
- * Çevre iller (rakipler)
- * Müşteriler (üretilen ürün ve hizmete talip olanlar)
- * Bölgede sanayi kümelerinin varlığı
- * Bölgenin gelişmişlik düzeyi
- * Uluslararası aktörler

Şehirler stratejilerini belirlerken bu faktörleri de dikkate almalı ve bunlara karşı uzun dönemde nasıl bir konum alacağına karar vermelidir.

Bu noktada bir özetleme yapmak gerekirse, şehir yöneticilerinin refah üretebilme kapasitelerini artırmaları için bir zihniyet dönüşümüne gerek vardır. Bu dönüşüm, rekabeti şehri yönetme felsefesinin ortasına yerleştirmekle başlayan bir süreçtir. Rekabet edebilirliğin temel şartı ise, uzun dönemli bir perspektif geliştirebilme ve şehrin refah gücünü etkileyebilecek gelişmelere ayak uydurabilme becerisidir. Bu da stratejik yönetim anlayışı anlamına gelmektedir. Ancak arkasında güçlü bir irade ve önderlik olmayan hiçbir yönetim anlayışının başarılı olamayacağı gerçeği "içi dolu olmayan" strateji kavramının işlevsizliğinin de açıklayıcısıdır. Ülkeleri ve şehirleri (ve firmaları) başarılı kılan tek başına kavramlar değildir, o kavramlara yüklenen anlam, inanç ve çabadır.

KAYNAKÇA

Barca, M., Coşkun, R., ve Altunışık, R., 2002, "Explaining Performance Differences Among Turkish Cities: A Tale of Five 'Cities'", Small Business and Entrepreneurship Development Conference, The University of Nottingham, UK.

Castells, M., 1989, The Informational City: Information Technology Economic Restructuring and The Urban Regional Process, Basil Blackwell, Oxford.

Coşkun, R., 2004, Rekabetçi Sakarya: Sakarya'nın Rekabet Gücünün Belirlenmesi ve Geliştirilmesi Projesi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı.

Geyük, M. Ve Coşkun, R. (2004) "Şehirler-Arası Rekabette Bilginin Yeri", 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Osmangazi ÜniversitesiEskişehir.

Mart 2006

YEREL YÖNETİM, "REFORM", DÖNÜŞÜM?

Reform Bizim İşimiz

Öncelikle bir durumu netleştirmekte yarar var. Yakın tarihimiz "reform" hareketleriyle dolu. İkinci Mahmut, Tanzimat, İttihat Terakki, Cumhuriyet'in kuruluş yılları, 1950'ler, 1980'ler ve 2000'ler... Bu girişimlerden bazıları yeniden şekillenmeye bağlı olarak bir "dönüşüm" getirirken bazıları bekleneni getirmedi. Ama itiraf edelim o günden bu güne hep reform kelimesine biraz da "sihirli çözüm" anlamı yükleyerek gelmişiz, tıpkı bugünkü gibi: Kavramların büyüsü, onlara anlam yüklemeye soğukkanlılığımızı korumamızın önüne geçmiştir.

Bu duruma bağlı olarak ikinci bir tespit yapmakta yarar var: "reform ihtiyacı" süreklilik ve tekrarsallık gösteriyor. Bunun iki nedeni olabilir. Ya yapılan reformlar amacına ulaşmıyor beklenen dönüşümü gerçekleştiriyor, yada sistemimizi üzerine inşa ettiğimiz dinamikler sürekli yeni reform ihtiyacını ortaya çıkarıyor, veya her ikisinden de biraz. Derinlemesine bir çözümleme ile mutlaka başka gerekçeler de bulunabilir.

Üçüncü bir tespit ise reform gereğinin çok geniş bir coğrafyayı kapsadığıdır. 1990'ların ikinci yarısından günümüze dünyanın değişik ülkeleri hem "kamu yönetimi" hem "yerel yönetim" reform paketlerini uygulamaya koydular. Bu ülkeler arasında Japonya gibi gelişmiş olanları, Mozambik gibi gelişmemiş olanları hatta Çin gibi sosyalist olanları yer almaktaydı. Ancak esas "reform rüzgarı" AB aday ülkelerinin üzerinden geçti. Sözelimi Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve elbette Türkiye...

G. Soros ve Açık Toplum Enstitüsü'nün Yerel Yönetimleri

Niyetimiz kimsenin kafasını karıştırmak değil ama bu süreçte "reform" hareketlerinin arkasında ilginçtir "Açık Toplum Enstitüsü'nün-ATE" (Open Society Institute) güçlü bir desteği oldu. Buradaki ilginçlik hem ATE'nin reform ve "renkli devrim" üretme becerisine hem de G. Soros'un dünyanın en büyük spekülâtörü oluşuna ve özellikle gelişmekte olan ölkelerin görece sığ borsalarına yaptığı müdahalelerle yüksek kazanç elde edebilme becerisine bağlı kullanılan bir nitelemedir.

ATE'nin Bükreş'te kurduğu "Yerel Yönetim ve Kamu Hizmetleri Reformu İnisyatifi" 2002 yılı raporunda şu konuları öne çıkarmakta: Mali ademi-merkezileşme ve finansal kaynakların yerinden (yerel)yönetimi, çok kültürlülüğün yönetimi, şehir yönetimi... Bütün bu faaliyetlerin AB üyesi olan Macaristan, Polonya gibi ölkelerde azaltılıp Türkiye, Endonezya, Afganistan gibi ölkelere kaydırılarak yoğunlaştırılması ise bir politika değişikliği şeklinde ifade edilmekte...Burada alışlageldik bir cevap duyacağımızdan eminim: "Ne yapalım, Türkiye kendi dinamikleriyle bir reform hareketini gerçekleştiremiyor. O halde AB, Açık Toplum Örgütü gibi dış dinamiklerden beslenmesinde bir beis yoktur". Peki. Hatta bu "dış dinamiklerden beslenmede bir sınır da yoktur!" Ona da peki. Açık Toplum Enstitüsü bir Sivil Toplum Örgütü ve bu örgütler yerel yönetim reformunun bel kemiğini oluşturuyor ve sürecin ortasında oluşundan doğal bir şey de yoktur, kabul.

Merkezin Çekim Gücü: "Merkez Kötü-Yerel İyi" Ayrışması Bir Dönüşümün Habercisi mi?

Burada "yerel" olanın "merkezi" olandan giderek daha sevimli hale getirilişi ve "stratejik planlama" gibi yönetsel araçların sürecin içine katılışı bir dönüşümün habercisi gibi algılanmakta. Korkanım ki yeni bir reform girişiminin hüsrarla akıbetlenmesi yakındır yine. Ne merkez başlı başına olumsuzluğa, ne de yerindenlik başlı başına olumluluğa işaret eder.

Kötümser olmayalım. Bürokrasinin azaltılması, yerel taleplerin anında karşılık bulması, yerel kaynakların yerinde kullanılması, şeffaflaşma, karar süreçlerine paydaşların katılması takdire

şayan gelişmelerdir. Ancak bunlar "iyileştirmeler" olarak adlandırılmalıdır, reform olarak değil. Sözgelimi, bu düzenlemeler Türkiye'de ekonomileri itibariyle kendi kendine yetebilen il sayısının 8-10 ile sınırlı olduğu gerçeğini ortadan kaldıracak mı? Bir ilin ekonomisi kendi çarkını döndüremiyor, kendi rutinlerine yetmiyorsa "merkez" hep bir çekim alanı olmaya devam edecektir. Kabul edelim ki bu tür düzenlemelerin illerin "üretkenliklerini" artırıcı etkisi sınırlıdır.

Bu notu düştükten sonra bir soru daha sorulmayı hak ediyor. Bugüne kadar belediyelerin kötü yönetilişinin yegane gerekçesi ellerindeki yetkilerin sınırlı oluşu muydu? Peki sahip olunan yetkiler nasıl kullanıldı? Kaynaklar nerelere aktarıldı? Elemanlar hangi ölçütlere göre işe alındı? Daha da önemlisi belediye başkanları hangi karar süreçleri, taahhütler, kurgulamalar sonucunda partilerinin adayları oldular? Bu ve benzeri sorular sorulmadığı sürece hiçbir yasal düzenleme bir dönüşümün habercisi olamaz. Yapılan uygulamalar birer iyiniyetli iyileştirme çabası olarak anılır ve o noktada kalır.

Aslında konu ne olursa olsun, yasal düzenlemeler başlı başına bir dönüşümün habercisi olamazlar. Yasalar ancak hitap ettikleri toplumun özellikleriyle örtüşüklerinde işlevsellik kazanırlar. Bu nedenle bir ülkede çok iyi işleyen yasal bir uygulama bir başka ülkeye aktarıldığında beklenen faydayı getirememektedir. Hele "yerel şartları" dikkate almadan her ülkeye uygulanmayı hedefleyen "AB merkezli" reform yasaları bir dönüşümün değil bir başka hayal kırıklığının ötesinde bir anlam ifade etmeyecektir.

Nisan 2006

KÜRESELLEŞME... SEN NESİN VE NE DEĞİLSİN?

Bir büyülü kelimedir küreselleşme ve bir melek-şeytan. 1980'lerin başından beri giderek büyük bir hızla önce akademisyenleri sonra siyasileri ve daha sonrasında da hemen herkesi büyüsü altına alıverdi. Bu muğlâk ve müphem kavram giderek bir pusa dönüştü ve gerçekliğin üstüne siniverdi, hak ettiği ve hak etmediği övgü ve yergilere mahzar olarak. Kullanım amacına göre her açmazda bir kapı açabilen bir maymuncuk; her kusuru kapatabilen bir örtü; her kötülüğü besleyen bir günah keçisi; her güzelliğin arkasındaki meleğe dönüşüverdi. Ve biz böylesi puslu bir kavramın etrafında binlerce parçaya serpiştirilmiş ipuçlarını kovalayarak bir gerçekliği anlamaya çalışıyoruz

Küreselleşme... Sen Nesin?

Sosyal bilimlerin temel açmazlarından (ve zenginlik kaynaklarından) bir tanesi benzeri veya aynı olgulara yüklenen farklı anlamlar nedeniyle ortaya çıkan kavram çeşitliliğidir. Hele, eğer bir olgu küreselleşme gibi hayatın her alanına ilişkin önermelerde bulunuyor ve tanımı gereği dinamikse, bu durumda söz konusu olguya atfedilecek içerik çeşitliliği karmaşıklığın ötesinde bir görünüm sergilemeye mahkûmdur. Bu durum araştırmacılar açısından bir açmaza işaret eder: eğer bir kavrama aynı olmasa bile en azından benzeri bir anlam yüklenmiyorsa o kavram çerçevesinde tartışmanın da anlamı kalmayacaktır. Aynı kelimeyi (küreselleşme) kullanarak farklı şeyleri kastediyorsak bu durumda "farklı dilden insanların çevirmen olmaksızın bir olguyu tartışmalarına" benzer bir durum söz konusudur.

İşte, akademik ve popüler yazında küreselleşme ile kastedilen olgulardan bir demet:

- * Küresel (devasa-büyük) "küresel şirket"
- * Küresel (minik-küçük) "küresel köy"
- * Küresel (yaygın) "küresel kültür"
- * Küresel (standardize) "küresel ürün"
- * Küresel= açık ekonomi, piyasa ekonomisi
- * Küresel= liberalizm
- * Küresel= uluslar arası ticaret
- * Küresel= uluslar arası
- * Küresel= çok uluslu
- * Küresel= yabancı yatırım
- * Küresel= bölgeselleşme, AB
- * Küresel= McDonalds, Madonna
- * Küresel: emperyal
- * Küresel= ?

Yukarıda örnekleri verildiği üzere küreselleşmeyi anlamlandırma ve tanımlamada yaşanan farklılıklar kavramı muğlak ve eklektik bir şekilde sokmakta ve bu kavram üzerine yapılan tartışmaları herkes farklı bir boyuttan meseleye yaklaştığı için geçersiz kılmaktadır. Peki, bu farklı anlama ve anlamlandırmanın sebepleri nelerdir?

Birinci durumun temel nedeni küreselleşmeye ilişkin geliştirilen farklı perspektiflerin (sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik) öne çıkardıkları noktaların da kaçınılmaz olarak farklı olmasıdır. Bu durumda bazıları küreselleşmeyi tamamen bir ekonomik olgu olarak ele alırken; bazıları sosyal yapıya etkilerini irdelemektedir. Kimi yazarlar ise ulus devlet ve siyaset boyutunu öne çıkarırken, kimileri kültür ve emperyalizm ekseninde analizleri tercih etmektedirler. Bütün bu yaklaşım farklılıkları kaçınılmaz olarak kavramsal karmaşaya neden olmaktadır.

İkinci durumda ise küreselleşmenin tetikleyici ve sürükleyicileri (dinamikleri) ile küreselleşme olgusu (sonuçları) birbirine karıştırılmaktadır. Her ne kadar, bazı durumlarda (örneğin küreselleşmemi doğrudan yabancı yatırımları artırmakta yoksa doğrudan yabancı yatırımlar mı küreselleşmeyi hızlandırmaktadır?) sebep-sonuç ilişkisini kurmak zor olsa da, küreselleşmenin bölgeselleşme gibi "kendisine rakip bir kavramla" eşanlı addedilmesi bu konudaki kafa karışıklığının düzeyini çarpıcı şekilde göstermektedir.

Küreselleşme: Sen Ne Değilsin?

Böylesine karmaşık bir konuda kavramsal bir netleştirme girişimi yöntemi olarak öncelikle "küreselleşmenin ne olduğunu değil, ne olmadığını sorgulama" mecburiyeti doğmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşmenin en fazla özdeşleşik düşünöldüğü kavramlarla farkını veya ortak yönünü tartışmak verimli olacaktır.

Küreselleşme ve Bölgeselleşme

Özellikle AB'nin gösterdiği siyasi bütünleşme başarısı ve üye ölkeler arasında mal, sermaye, emek ve bilgi geçişkenliğinin hızlı bir şekilde artması ve ulusal kimliklerin üzerinde bir Avrupalılık kimliğinin inşa edilmeye çalışılması gibi gerekçelerden hareketle, literatürde bölgesel yapılanmaların küreselleşmenin başlangıcı olduğuna dair bir algılama hatasına sıkça rastlanmaktadır. Oysa "bölgeselleşme" bizzat küreselleşmenin aleyhine bir gelişme ve "ötekileştirme" ihtiyacının tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. AB fikri, tek başına hiçbir Avrupa ekonomisinin ABD'nin yakaladığı ölçek ekonomisi üstünlüğü karşısında rekabet edebilirliği olmadığı gerçeğinin sonucudur. Avrupalılık kürenin "diğerlerinden" ayırt edici bir kimlik olarak sunulmaktadır. Bu farklılık coğrafi olduğu gibi medeniyet ve kültür bağlamında da vurgulanmaktadır. O halde bizim "küreselleşmenin küresinden" AB büyüklüğünde bir parçayı koparmamız gerekecektir! Bunun karşısında NAFTA ve Japonya ekseninde bir Asya-Pasifik ekonomi bölgesi daha oluştuğunda küre her yanı ısırılmış elmaya dönüşecektir. Bu durumda kürenin geri kalanı ise, gelişmekte olan ve nüfusunun büyük çoğunluğu açık

sınırının altında olan ülkelerdir. Onlar için dünyanın küre olmasından çok "somun" şeklinde olması daha anlamlıdır.

Küreselleşme ve Liberalizm

Küreselleşme ile sıkça karıştırılan bir diğer kavram olan liberalizm, pazar aksaklıklarının yaratılabilecek refah düzeyini düşüreceğini, dolayısıyla pazara yapılacak her türden müdahalenin (ekonominin bütünlüğünü ülke sınırlarıyla bölmek dahil!) olumsuz sonuç doğuracağını varsaymaktadır. Söz konusu olan "pazarın belirleyici mekanizması" olunca, bu durumda ortaya "müdahalelerden ve elbette devlet güvencesinden de arındırılmış bir bireyin çıkması kaçınılmaz olacaktır. Elbette liberalizm kurgulamasında ideal ölçek "dünya" yani küredir ve bu bakımdan liberalizmin küreselleşmeyi çağrıştırması doğaldır. Ancak, liberalizm ülke düzeyinde de kurgulanabilir ve kurgulanmıştır da. Hatta liberalizmin temelini atan düşünürler bu kavrama asla "küreselleşmecilerin" yüklediği "ilahi misyonu" yüklememişlerdir. Özetle, liberalizm yeni bir olgu değildir, mutlaka küresel düzeyde uygulama alanı talep etmez ve dönemseldir, yani geri dönülmez tarihin sonunu getirecek bir uygulama ve süreç değildir.

Küreselleşme ve Dışa-açık Büyüme- Uluslararasılaşma

Küreselleşme olarak adlandırılan olgunun en güçlü boyutunu ekonomik gelişmeler ve uluslararası ticaretteki artış oluşturduğu için ülkelerin ekonomik ilişkilerinde dışa açılmaları ve işletmelerin doğrudan ve dolaylı yatırımlarla uluslararasılaşmaları "küreselleşme" ile eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sözelimi Coca-Cola'nın, McDonalds'in dünyanın birçok ülkesinde tüketiliyor olması küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Oysa bir ülkenin uluslar arası ekonomik ilişkilerini yoğunlaştırması küreselleşme olarak tanımlanamaz. Çünkü bu ilişkilerin yoğunluk düzeyinin belirleyicisi "ulusal hükümetlerdir". Elbette uluslar arası kurumların da burada etkileyici konumları vardır. Ancak gümrükler, kotalar, boykotlar, vergiler vs. daha önceki dönemlerde görülmedik düzeyde artmaktadır. Görünürde ikili ve çoklu anlaşmalarla gümrük duvarları aşağıya çekilmektedir ancak gizli gümrüklerle (birçok kalite ve çevre belgesine ek olarak ürünün niteliğine ilişkin ve üretim biçimine dair sayısız düzenlemelerle) uluslar arası mal dolaşımına engeller getirilmektedir.

Burada basit bir deneme yapmak mümkün. Malların artık küresel düzeyde dolaşımının kolay olduğunu söyleyenler bir Türk malını sözelimi İngiltere'ye satmaya çalışsın ve "ulusal sınırların ne denli anlamsızlaştığını" görsün! Kaldı ki üretim faktörleri mal ve sermaye ile sınırlı değildir. Ortada bir de "gelişmekte olan ölkelerde bolca bulunan" emek vardır. Emekte mal ve sermaye gibi rahatça sınır aşabiliyor mu?

Aslında tarihin kuralı kaçınılmaz şekilde işliyor. Güçlü-zayıf, haklı-haksız, büyük-küçük, zengin-yoksul, güney-kuzey, doğu-batı çelişkileri hala yerküreyi yüzlerce dilimlere bölüyor. Topluluklar kendilerine bakıyor ve diğerlerini "başkası-öteki" olarak nitelendiriyor. Kendileri yerel oluyor ve yerellik "ortak dil, ortak kültür, ortak geçmiş" oluyor. Bu ortaklığın sağladığı kimyanın bütünleştirme etkisi küreselleşme gibi bir bilinmez in vaat ettiğinin çok fevkinde güçlü oluyor. Bu durumda yerel olan, milli olan insanların ruhlarına küresel olandan çok daha güçlü bir nefes üflüyor. Bu yüzden "küreselleşen dünyada" öлке sayısı, bayrak sayısı giderek artıyor.

Son Söz

Küreselleşme mitinin bir yüzünde "ekonomik kalkınma", "bireysel özgürlük alanlarında genişleme", "milli sınırların aşılması" oturtuluyor ve bir dizi ipucu sunuluyor. Ama bu durum bir Filistinli vekilin Gazze'den Batı Şeria'ya geçemediği, bir köylünün 300 metre uzağındaki tarlasına gitmek için etrafına örölen duvarın çevresinde 30 km dolaşması gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Bir Azerbaycan vatandaşı Nahcivanlı'nın kendi başkenti Bakü'ye gitmek için mutlaka bir başka öлке toprağından geçmesi gerçeğini yok etmiyor. Dünyada 580 milyon insanın günde 1 doların altında bir gelikle yaşamak zorunda olduğunu unutturmaya yetmiyor. Dünyanın en büyük dininin peygamberinin türlü aşığılamalara maruz kalışını engelleyemiyor ve bu dinin mensuplarının topyekün olarak terörist damgası yemesinin önüne geçemiyor.

İster misiniz küreselleşmeden biraz daha söz edelim?

Mayıs 2006

İYİ YÖNETİŞİM HER DERDE DEVA MI?

İyi yönetişimi Türk kamuoyu zamanın hükümet-üstü ve en güçlü bakanı Kemal Derviş ile tanıdı. Dünya efkâr-i umumisi ise kavramla Birleşmiş Milletler sayesinde tanıştı. Dünyanın birçok bölgesinde insani olmayan şartlarda yaşamaya mahkûm edilen kitlelerin hayat kalitelerini artırmada ilk akla gelen "yardımlar" dahi yolsuzluk bataklıklarında hedefine ulaşamamakta; dünyanın yaşanılabilir olması için atılan cılız adımlar hesap-vermez yöneticilerin keyfi tutumlarına takılmaktadır. Bu tespitten hareketle, Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (UNDP) ve Dünya Bankası ve birçok bölgesel kalkınma bankasının özellikle gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk ve usulsüzlük ile mücadelede bir yöntem olarak önerdiği iyi yönetişim, giderek daha yaygın bir uygulama alanı bulmaktadır.

Gelişmiş ülkelere kadar çok sayıda ülkede birçok kurum kendisini bazı ilkelerle bağlamak; yönetim haklarını nasıl elde edeceklerine ve kullanacaklarına dair güvenceler vermek adına yönetişim kavramına sığınmaktadırlar. Ancak, bu noktada kavramın büyüme kapılmadan soğukkanlı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira bir yönetim aracının başarısı sadece söz konusu aracın ne denli iyi tasarlanmış olduğuna değil; uygulanacağı ortamdaki diğer şartlara da bağlıdır. Bu durum özellikle yönetişim kavramı için çok geçerlidir. Bu bağlamda, öncelikle bazı kavramsal netleştirme girişimlerinden sonra, bu türden bir yönetim yaklaşımının başarılı olması için gerekli önşartlar tartışılacaktır.

İyi Yönetişim Nedir? Yönetim İle Yönetişim

Arasındaki Fark

Yönetim, bir organizasyonun (devletin, kamu kurumunun, işletmenin) amaçlarını gerçekleştirmek adına gerekli duyduğu kaynakların tashihi ve bu kaynakların kullanımı sonucunda organizasyonun amaçlarının gerçekleştirilmesi süreci anlamına gelmektedir. Yönetişim ise, bir yönetim anlayışının sahip olması gereken nitelikleri ve yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkinin mahiyetini ortaya koymaktadır. Buna göre yönetişim, bir otoritenin (ekonomik, siyasi, yerel, merkezi) halkın menfaatlerini öne çıkararak bir yaklaşımla, katılımıcılığı, açıklığı ve şeffaflığı benimsemesi; sahip olunan kaynakların, grupların kendi menfaat ve önceliklerini belirlemelerine imkân tanınarak dağıtılmasının ve yönetilmesinin sağlanması anlamına gelmektedir.

Buna göre "iyi yönetişimin" bir tanımını yapacak olursak:

"iyi yönetişim, genellikle bir yönetimin ulaşılabilir, hesap verebilir, tahmin edilebilir, katılımıcı ve şeffaf olması anlamına gelmektedir".

Bu Tanımın Başlıca Üsurları:

Hukukilik ve meşruiyet: Bir yönetimin kararlarının uygulanabilmesi için halkın yönetimde olanların otoritesini kabul etmesi, yöneten ile yönetilenler arasındaki ilişkinin hukuki çerçevesinin, kuralların, işlemlerin ve süreçlerin belirgin olması gerekmektedir. Burada meşruiyet, sadece hukuki olmanın yetmediğini göstermektedir. Hukuki olmanın ötesinde, bu hukukiliğin halkın algısında da yansımaları bulması ve haklı ve adil olarak yorumlanması gerekmektedir. Yoksa dünyanın en otoriter ve kapalı rejimleri de yönetim haklarını mutlaka hukuki bir temele oturtmaktadırlar, ancak bu onların meşruluklarının sorgulanmasını engelleyememektedir.

Sorumluluk/Hesap Verebilirlik: Meşruiyet ilkesiyle bağlantılı olarak ifade edersek, yönetim hakkını elinde bulunduranların meşruluğu kamuoyuna hesap verebilirlikleriyle doğrusal orantılı olacaktır. Hesap verebilirlik, yönetenlerin seçilme ve kamuya ilişkin karar-alma süreçlerinin hangi işlemlere bağlı olduğunun

teminat altına alınmasıdır. Bu süreçler güvence altına alındığında her yönetim eylemlerinin sonucunda "önceden tanımlanmış" bir denetim mekanizmasına (seçim) tabi tutulacak ve gücü kullanma ve karar alma hakkını sürdürüp sürdürmeyeceğine halk tarafından karar verilecektir.

Etken Yönetim: Yönetim söz konusu olduğunda "sınırlı kaynaklardan mümkün olduğunca yüksek çıktı elde etmek" anlamına gelen etkinlik kavramına vurgu yapılmaktadır. Elbette bir işin ne düzeyde doğru yapıldığı, ne kadar kaynak kullanılarak ne miktarda çıktı elde edildiği sorgulanmalıdır ve yönetimin başarısı için bu önemli bir göstergedir. Ancak, bu gösterge başarı için tek başına yeterli değildir. Buna ilave olarak yönetimin etkenlik boyutuna da bakmak gerekir. Etkenlik, yönetimin "doğru karar" alması ve kamu için doğru işler yapmasıdır. Her kurum birçok iş yapar ve bu işler için kamunun çok sınırlı olan kaynaklarını kullanır. Ancak önemli, olan yapılan bu işin kamu için ne tür yararlı sonuçlar doğurduğudur. Çok iş yapmanın ötesinde kamu için yüksek yarar sağlayacak iş yapmak daha önemli bir performans göstergesidir. Bunun için yine süreçlerin şeffaflığı (hangi işin öncelikle yapılması gerektiğine dair kararların alınması, ihale kararları gibi) başarıda en önemli etmen olarak gözükmektedir.

Bilgi Sağlama: Sivil toplum ile kamu yönetimleri arasında bağlantının sağlıklı olabilmesi, bu iki taraf arasındaki bilgi akışının nicelik ve niteliğine bağlıdır. Bu bilgi akışı sayesinde yönetimde olanların ve bunların atadıkları bürokratların etkenliklerinin değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Halkın yönetime katılma ve yöneticileri eylemlerinden sorumlu tutabilme becerisi ancak kanunlar, süreçler ve sonuçlar hakkında yeterince bilgilendirilmesi ile mümkündür. Yönetişimin anlam kazanabilmesi, açıklık ilkesinin uygulanmasına bağlıdır.

Katılımcılık ve Şeffaflık: İyi yönetişimde sadece yönetme gücünün nasıl elde edildiği değil, nasıl kullanıldığı da önemlidir. Gücün elde edilmesinde açık ve eşit şartlarda bir seçim yarışının olması esastır. Kurumsallaşmış bir seçim sisteminin ve buna itibar eden halk kitlelerinin olduğu yerde, vatandaşlar hak ve sorumluluklarının bilincinde olur ve haklarını kullanabilme cesaretini gösterir. Hesap sorar, ödediği verginin nasıl kul-

lanıldığını takip eder. Daha da ötesi, yetkiyi devrettiği temsilcilerine katkı amacıyla karar sürecinde daha etkin olarak katılmayı talep eder. İyi yönetim, halkın katkısını en üst düzeye taşımak adına halkın karar sürecine katılım mekanizmalarını oluşturur ve onların yönetim becerisine ilişkin değerlendirmelerinin sağlıklı olmasını sağlamak adına karar almada ve kaynakları kullanmada gerekli şeffaflığı sağlar.

Tablo 1:

Geleneksel Yönetim ile Yönetişimin Karşılaştırılması

Geleneksel Yönetim	Yönetişim
Dikey örgütlenme	Yatay örgütlenme
Merkezlilik	Yerindenlik
Otoriter	Demokratik
Hesap sorucu	Hesap verici
Gizlilik	Açıklık/Şeffaflık
Güvensizliğe dayalı ilişki	Güvene dayalı ilişki
Yönetim kurulu hâkimiyeti	Paydaş hâkimiyeti
Hukukilik	Hukukilik ve meşruluk

Bu noktada yönetime ilişkin şu değerlendirmeyi yapmak gerekir. Yönetişim dinamik bir kavramdır. Bunun anlamı şudur: zamanla yönetime yeni bir içerik yüklemek (belki eski içeriğini terk etmek) mümkündür. Toplumsal, siyasi ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak yönetim kavramına yeni anlamlar atfetmek gerekecektir. Yine, yukarıda tartışılan boyutlarıyla ele alındığında, yönetişimin siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda uygulanabilirliğinin olduğu açıktır. Bunun daha da ötesinde, hükümet, sivil toplum ve özel sektör arasında karşılıklı olarak destekleyici ve işbirliğine dayalı bir ilişkinin oluşturulması gerekmektedir.

Yönetişim Her Derde Deva Sihirli Bir Çözüm mü?

Yukarıda tartışılan boyutlarıyla iyi yönetişimin yolsuzluk ve usulsüzlüklerin üstesinden gelmeyi amaçlayan, yönetimde keyfiligi ortadan kaldırıp hesap verebilirliği öne çıkaran, yöneticilerin hizmet sundukları halka karşı bilgi verme ve şeffaf olmalarını sağlayan ve bütün bu yönleriyle önemli açılımlar sağlayan bir

yönetme biçimi olduğu söylenebilir. Ancak, hiçbir uygulama önşartları yerine getirilmeden "tanımı gereği" çözüm olarak varsayılmaz. Her uygulamanın talep ettiği bir ahlakilik ve kültür iklimi söz konusudur. Bu ahlakilik ve kültür oluşmadan söz konusu uygulamalardan beklenen yararı elde etmek mümkün değildir.

Dahası, yönetişim için paydaşların ve aktörlerin sistemde etkin rol almaları gerekir. Siyasi sistemin sivil toplumun bütün gruplarından girdi almayı teşvik etmesi ve bu grupların aktif katılımını sağlayacak şekilde onları bilgilendirmesi gerekir. Kamu sektörünün hukuki çerçevelerinin ve yönetsel kurumlarının güçlendirilmesi, hükümetlerin ve yerel yönetimlerin kararlarında açıklığı ve şeffaflığı öncelikli olarak benimsemesi gerekir.

Bütün bunların gerçekleşebilmesi için ise makroekonomik şartların istikrarlı olması gerekmektedir. Ekonominin kendi rasyonallitesi içerisinde işlev görmesi, kamu kaynaklarının heba olmasını engelleyecek sağlıklı ve yerinden denetim mekanizmalarının oluşturulması, yönetenlerin "imparatorluk" bilinçaltı dürtüleriyle hareket etmemesi ve kendilerini "kaynakların/refahın yeniden dağılımında" yegâne ve tartışılmaz aktör olarak algılamaları gerekir.

Ancak, yönetişimin anlamını kazanabilmesinde anahtar rolü "yönetilenler" yani halkın kendisi üstlenmelidir. Halk, yöneticisini seçerken saplantılarla değil, somut ölçütlerle karar almalıdır. Halk, yasal haklarını kullanma ve kendi yetki alanını genişletme, karar sürecine katılım mekanizmalarını işletme, hesap sorma, takip etme, bilgi isteme ve eleştirme konularında çekingen davranmamalıdır.

Bunun olabilmesi için ise insanların ve kurumların hukuk sistemindeki haklardan yararlanmak ve adalet konularında endişelerinin olmaması gerekir. Dolayısıyla, sistemin bütün parçalarının "yönetişim" anlayışına uygun olarak işlemesi gerekmektedir. Ancak bu durumda yönetişimden beklenen yararların sağlanması mümkün olur. Yoksa, yönetişimi mucizevi bir araç olarak düşünürsek arzu ettiğimiz sonuçları elde etmek için daha çok bekleyeceçe benzeriz.

Haziran 2006

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI: NEREDEN NEREYE VE NE İÇİN?

Önce ahilik vardı, kardeşlik... yani bir ahlak üzere, bir edep üzere birlikte öğrenme, birlikte üretme, paylaşma vardı. Sonra vakıflar kuruldu: yetime, öksüze, aç, yolcuya, garibe, kimsesize, yaşlıya, düşmüşe, çaresize kuşa, çiçeğe hasılı canlının her tür-lüsüne karşılıksız ve şartsız adanmış gönüllerin muhteşem eser-leri... Sonra zaman "modernleşti". Kimi "hükümet-dışı örgüte", kimi ticari birliğe, kimi "sivil toplum örgütüne", kimi sendikaya, kimi klüpe, kimi birliğe dönüştü. Ne mutlu ki vakıflar yine ora-daydı ve yine çaresizin yanındaydı.

Haklarını yemeyelim: Sözelimi, Greenpeace diye bir kuruluş kendini dünya ekolojik dengesine, çevreye adadı. Bilmediğimiz çevre, canlı katliamlarını öğretti bize. Dünyamızın nasıl acımasız bir katliama ve yağmaya maruz kaldığını, ozon tabakasının yırtılışını, küresel ısınmayı, asit yağmurlarını, sera etkisini, soyu tükenen canlıları, ölen denizleri ve akarsuları sayelerinde öğrendik. Amnesty International diye bir kuruluş dünya genelinde insan hakları ihlallerini duyurdu bizlere, insanın insana nasıl acımasızca kıydığını öğrendik sayelerinde. Tamam, sözge-limi Türkiye'ye diklendiklerinin onda birini İsrail'e yapamadılar. Belki kimi ülkelerin uzun dönemli arsız heveslerine de araç oldu-lar, ama yine de dünyada insanı insandan koruyacak birilerinin varlığından haberdar olmak güzeldi elbet. Kaplumbağa koruyan-ları, tarihi eserleri koruyanları, sokak çocuklarına umut dağıtan-ları da vardı aralarında. İtiraf edeyim, Afganistan'da savaşta, mayınlarda ayağını, kolunu kaybedenlere protez takmak için canını tehlikeye atan Kızılhaçlı genç hemşireleri gördükçe haber-

lerde kendi İslamlığım dan ve insanlığım dan utandım. Hepsine müteşekkiriz.

Sonra peşpeşe kapımızı çalmaya başladılar. Hepsi bizim için bize bir şeyler nasihat eder oldu. Nasihatler bir süre sonra telkine, sonra da telkinler tebliğe, tebliğler emre dönüştü. Kimi sınır-tanımayan gazeteci, kimi doktor kılığında, kimi akademisyen, kimi elinde haç ve İncil dinadamı kılığı, kimi "para sihribazı" kimliğiyle üşüştüler tepemize. Nasıl yaşayacağımızı, neyi seveceğimizi ve sevmeyeceğimizi, kimi seçeceğimizi ve seçemeyeceğimizi, nasıl düşüneceğimizi..., her şeyi dayatmaya başladılar. Yine itiraf edeyim, artık kafamız karıştı. "Kim bunlar?" deme hakkımız doğdu. Tekrar filmin başına dönelim.

Sivil Bir Ruh İklimi

Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının mahiyetini tartışmadan önce geçmişe ilişkin bir not düşelim. Bizim kültür iklimimiz, devletin zaaf gösterdiği veya bir nedenle boş bıraktığı alanlarda millet adına milletin inisiyatif alması anlamına gelen sivil toplum kuruluşlarına (STK) oldukça aşinadır. Yesevi dervişlerinin Türkistan'dan Anadolu'ya ve oradan Ürumeli'ne akışı başlı başına bir destandır ki iki şanlı devletin bu topraklardan bin yılı aşkın süre kök salmasının da gerekçesidir. Selçuklunun "Yeniyetmeleri", "Dernekleri" Alpaslan'ın sultanlığa giden yolunun eşiğidir. "Bacılar" teşkilatı Osmanlının kuruluşunda Osman Bey erlerinden daha az katkı sahibi değildir. Fetret dönemlerinde, kargaşalıklarda sığınılan "Ocaklar" Hacı Bektaş ve Hacı Bayram Veli erenlerinin ruh inceliğı ve derinliğinin ter ve berekete dönüşerek kristalleşmesidir. Fetih dönemleri ise tam anlamıyla "vakıflar" çağıdır. Vakıflar, Türkler için "varlıkta arınmak, yoklukta sığınak" vasıtasıdır. Kimileri için Osmanlı bir vakıf medeniyetidir ki bunun ne denli doğru olduğunun o medeniyetin günümüze sarkan, Hicaz'dan Mısır'a, Yunanistan'a Bosna'ya serpilmiş biraz da mahzun ve yorgun "çil çil kubbelerle" dolu ipuçlarından anlamak mümkündür. Şimdi tekrar günümüze gelelim.

Neo-Liberalizmin Sahne Alışı

1980'lerde dünyada bir şeyler oldu: Avrupa'da Thatcher, Amerika'da Reagan liberalizmin "refah devleti", "sosyal devlet"

anlayışının yerine hakim kılınması için daha önceki dönemlerde hayal dahi edilemeyecek girişimlerde bulundular. Devletin sosyal güvenlik harcamalarına önemli kısıtlamalar getirdiler. Devletin fabrika açmak, iş bulmak gibi bir işlevi olamaz dediler. Kamu iktisadi teşekküllerini ya kapattılar veya sattılar. On binlerce kişi bir anda işsizler ordusuna katılıverdi. Sendikalar güçsüzleştirildi, sermayenin önündeki "sosyal nitelikli" engeller bir bir kaldırıldı. Bu ülkeleri diğerleri izledi. Gelişmiş, gelişmekte olan, azgelişmiş bütün ülkeler benzeri uygulamalar için sıraya girdi. Kimi bir şeyleri becerebildi, bizim gibi kimileri de işi yüzüne gözüne bulaştırdı. Ne deveye benzediler ne kuşa.

Bu arada olan "devlete" oldu. Piyasa kavramı ne denli sevimli kılındıysa "devlet" kavramı da o denli sevimsizleştirildi. Bütün kabahat kavramların oldu. Aynı veya benzeri olgulara farklı adlar taktığımızda işlerin düzeleceği vehmine kapıldık. Derken devlet "küçültüldü" ve işlevleri yeniden tanımlandı: "piyasayı düzenlemek". Yani devlet piyasalarda bir aktör değil, sadece düzenleyici bir organ olarak görev alsın buyruldu. İnsanların "-benim piyasaya sunabileceğim bir varlığım veya becerim yok!" deme hakları ellerinden alındı. Eğer becerin yoksa piyasa dışına itilirsin ve bu bir "toplumsal sorun" değildir, bireyin kendi sorunudur yalnızca.

Üçüncü Sektörün Devreye Girişi

Peki, bu gerçekte ne kadar böyledir? İnsanın insanca yaşama hakkı nereye kadardır? Beslenme, barınma, eğitim hakkı piyasa tarafından verilmiyorsa devlet buna seyirci mi kalmalı? Bu noktada neo-liberalizmin; namı diğer piyasa ekonomisine dayalı serbestiyetçi siyasi sistemin doğurduğu bu arazın tedavisi değilse bile telafisi gerekiyordu. Sivil toplum kuruluşları bu noktada devreye girdiler. Kapitalizmin doğurduğu sorunların tedavisi için birer ilaç oldular. Kendi kendine yetemeyen, piyasanın dışladığı insanlar için bir sığınak, bir huzur limanı gerekiyordu. Öğrenciye burs, aç aşı, açığa bez, yurtsuza barınak, hastaya merhem, insana umut gerekiyordu. Sivil toplum kuruluşları bunu yapmayı amaçladılar. Dünya elbette daha yaşanılır oldu bu sayede. Üçüncü sektör bu şekilde kendine geniş bir alan buldu.

Peki, nedir bu üçüncü sektör? Bir defa hükümetlerden bağımsızdır. Onlardan ne yardım alır ne de emir. İkincisi gönüllülük esaslıdır. Kişiler mallarını, varlıklarını zamanlarını hâsılı her türden kaynaklarını gönüllü olarak kamuya aktarırlar. İşte bu minval üzere "bağımsız vatandaşlarca" oluşturulan bu sektöre üçüncü sektör denmektedir. Malumdur ki birinci sektör olarak kamu, ikinci sektör olarak ise özel sektör anlaşılmaktadır. Kamu, piyasa düzenleyiciliği; özel kar getirici faaliyetleri; üçüncü sektör ise kar-amaçsız faaliyetleri üstlenerek adeta bir işbölümü oluşturmaktadırlar.

Burada "bağımsız vatandaş" kavramı üzerinde durmak gerekiyor. Bağımsızlık şüphesiz "devlet karşıtlığı" anlamına gelmiyor. Devlet organlarının doğal bir uzantısı olmamak, faaliyetleri planlarken devletin yönlendirmesiyle hareket etmemek anlamına geliyor. Yaptığı işe "gönlünü" koymak, başkaları için çalışmak, toplumsal düzene devletin öngördüklerinin dışında da seçenekler sunabilmek gibi işlevler "bağımsız vatandaş" ile özdeşleşik vaziyettedir. Bütün bu yönleriyle ele alındığında Liberalizmin piyasa eksenli yaklaşımlarının mağdurlarının sığınacağı alanları onlara sunmak gerçekten STK'nı müstesna bir konuma yerleştirmektedir.

Ancak, STK'nın işlevleri ve hikayeleri bununla sınırlı kalmamaktadır. Yerel yönetimleri, ulusal yönetimleri ve hatta uluslararası ilişkileri dahi biçimlendirmeyi amaçlayan ve kendilerine adeta devletler ve hükümetler-üstü bir rol biçen STK'nın varlıkları bir iyiniyet aşınmasını ve birçok soruyu da beraberinde getirmiştir.

Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Yönetimler ve AB

Yerel yönetimler merkezin yetkilerini üstlenmesi gerektiğine dair yeni yaklaşımın revaç bulmasına ek olarak yerel yönetimlerin "stratejik" yönetilmeleri gereğinin doğuşuna paralel olarak STK'nın yerel yönetimlerde temsil edilebilirlik alanı da genişlemiştir. Buna ek olarak "yeni yönetim" ile birlikte vatandaşları temsil eden kuruluşların yönetimlerde temsil edilmeleri ve hesap sormaları yaygın bir uygulamaya dönüşmüştür. Özellikle yerel yönetimlerin stratejik plan oluşturma süreçlerinde bir

"paydaş" olarak tanımlanan STK, hem planın hazırlanması ve dolayısıyla hedeflerin belirlenmesinde, hem de uygulamaların denetlenmesinde faal bir görev üstlenmeye başlamışlardır.

Yerel yönetimlerin güçlendirilmesine ilişkin küresel düzeyde oluşturulan genel kanının arkasında da güçlü STK'nın olduğu bilinmektedir. Özellikle Soros'un Açık Toplum Enstitüsü, gelişmekte olan ülkelerde ulusal ve yerel yönetim politika ve uygulamalarının belirleyicisi gibidir. Bu kuruluşların dünyanın her yerine yerel şartları ihmal ederek benzeri politika ve uygulamaları ihraç etmeleri uzun dönemde dünyayı daha yaşanabilir hale getirmekten çok, tepkileri ve öfkeleri tetikleyici, gerilimi artırıcı etki edecektir ve etmektedir.

Bu noktada bir de AB ile STK arasındaki ilişkiye dikkat çekmek gerekiyor. AB'nin ilgili raporunda da belirttiği üzere "AB'nin dış politika ve güvenlik ile kalkınmada işbirliği alanlarındaki öncelikleri arasında, işbirliği yaptığı ülkelerde demokrasinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, hukuk düzeni, insan haklarına saygı ve temel hak ve özgürlüklerin korunması ile sözkonusu ülkelerdeki STK'larla AB'dekiler arasında işbirliklerinin geliştirilmesi bulunmaktadır. Bu doğrultuda AB, birlikte çalıştığı ülkelerdeki STK'ların faaliyetlerine mali destek sağlamaktadır".

Peki Türkiye'de bu bağlamda hangi yerel STK'na destek sağlanmaktadır? Yine aynı rapordan devam edelim: "Bugün Türkiye'deki STK'lara mali yardım sağlayan başlıca kuruluşlardan biri olan Avrupa Komisyonu, özellikle 1993'den itibaren, Türkiye'deki STK'lara, insan hakları, demokratikleşme ve sivil toplumun geliştirilmesi konularındaki projeleri için mali yardım sağlamaya başlamıştır... Komisyon, Türkiye'de Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (Tesev) ve Toplumsal Sorunları Araştırma Vakfı (Tosav) gibi düşünce grupları ya da Kadın Siyasetçiler Derneği (Kaside) ve Kadın Adayları Destekleme Derneği (Kader) gibi kadın kuruluşlarıyla, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (Tesk) ve Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (Tisk) gibi işveren örgütleriyle, Aiesec ve Aegee gibi gençlik örgütleriyle veya Türkiye Kalkınma Vakfı (Tkv), İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İkgv), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı

ve Bağımsız İletişim Vakfı gibi kuruluşlarla, Disk gibi sendikalarla, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (Iula), Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi (Wald) ve Helsinki Yurttaşlar Derneği gibi uluslararası ağlarla çalışmaktadır.

Sonuç Olarak

Yukarıdaki liste bir şeyi açıkça gösteriyor. Günümüzde STK uluslararası siyasi mekanizmaların birer parçasına dönüştürülmüştür. Bu durum ürkütücüdür ve aslında "gönül" "yaradan rızası" ve "insanlık onuru" esaslı iyiniyetli girişimleri de baltalar vaziyettedir. Bizi endişelendiren husus da esasen budur.

Temmuz 2006

ÜNİTER DEVLET ve YERİNDEN YÖNETİM: ÇELİŞKİ Mİ?

Kısa bir uniter devlet tanımı yapalım. Uniter devlette devlet ülkesiyle, milletiyle, egemenliğiyle, yasama, yürütme yargı organlarıyla tektir. Bu meyanda, farklı topluluklara, cemaatlara, etniklere farklı egemenlik alanları tanınmaz; yasama, yürütme ve yargıda farklı uygulamalara gidilmez. Bunun adını bu şekilde koyduktan sonra, uniterlik-yerindenlik ilişkisini sorgulamak uygun olacaktır.

Konumuzla ilgisi yokmuş gibi duruyor ama her olgu kendini ifade edecek kavramlara muhtaçtır. Dolayısıyla, bizim kavramlara karşı duruşumuz ile olguya atfettiğimiz önem ve işlevsellik arasındaki yakın bağı görmek gerekir. Uniterlik bahsine geçmeden önce bu hususu biraz netleştirelim...

Biz Romanın Aç Aslanları, Kavramlar Gladyatör?

Önce söz vardı... Söz, insandan önce vardı... İnsan söze, kelimeye, kavrama gereğince davranmalı. Bir olguyu ele alırken kavramlara Roma'nın gladyatörlere reva gördüğü türden muamele etmemeli. Kavramların içini boşaltmamalı, onları birbiriyle dövüştürmemeli. Bir kıyım var çevremizde. Herkes her kavrama Romanın aç bırakılmış aslanlarının gladyatörlere saldırdığı gibi saldırıyor. Öylesine gözü kara, öylesine içgüdüsel ve öylesine şuursuz. Şu hale bakın! Bir kuyumcunun en nadide mücevheri okşayışındaki hassasiyet ve hayranlığı hak eden kavramlar, kıymet bilmez bir iklimde içleri boş, ruhunu kaybetmiş ve birbiriyle kavgaya tutuşturulmuş. Söz ölüyor!

Son yıllarda nice kavrama büyük bir açıklıkla saldırdık ve tükettik. Her kusurun üstüne örtü misali serilen, her hak edilmemişin

meşrulaştırıcısı olarak sığınılan çağdaşlık, laiklik, ilerencilik birer meyvesiz bodur bitkiye dönüştürüldü, güdükleştirildi. Vatan, millet gibi kavramlar ise gayri-meşruluğa, hukuk dışılığa ve hatta beceriksizliğe gerekçe, kalkan yapıldı, koflaştırıldı. Sonra "Çırağanlı" mekanlarda şansölyeli sofraların iftarlarında oruç açıldı... Kavramlar orak-artığı, kılıç-artığı, heves-artığı bir şekilsizlik ve kimliksizlikte ortada kalakaldı... Abdestsiz namaz kadar anlamsız, sahipsiz, sünepe, işlevsiz...

Yetmedi... Ruhunu çalınmış ve ucuz ağızlarına meze olmuş kavramları birbirine düşürdük, kavga ettirdik. Birey-toplum, halk-seçkin, milliyet-din, doğu-batı, gelenek-gelecek, Osmanlı-Cumhuriyet... ve daha nicesi. Kavramları "anlaşma" aracı olmaktan çıkarıp çıkar ve çatışma aracına dönüştürdük. Bir söz edene içi boş onlarca kavramı birden fırlattık. Kimse karşısındakinin ne demek istediğini merak dahi etmedi, önemli olan muhatabımıza ne kadar dışı cilalı, içi boş kavramı hangi ses tonunda fırlatabildiğimizdi... Gözün yumulup dil yerine gırtlığın en canhıraş hırıltılarına itibar edildiği noktada Beyaz-Nacar saltanatı başladı... Söz bir kez daha öldü...

Bir süre sonra elimizdeki kavramlar tükendi. Yeni kavramlara gerek vardı. Yeni silüetler belirdi ve elbette yeni kavga alanları... Önce sözgelimi, küreselleşme, kalite, strateji, yönetim, rekabet yerindenlik gibi kavramlar sahne aldılar ve birinin yıldızı parlarken diğerinin ışıltısı sönmeye yüz tuttu. Ama hepsinin içerisi bir bir boşaldı. Sonra yeni çatışma alanları icat ettik. Bu defa dövüştürülen gladyatörler merkezi-yerinden, uniter-federal, üst kimlik-alt kimlik... Dünya sanki siyah ve beyazdı, kavramlar ise mutlak bir dışlayıcılıkta, iki seçenekten birine avdete mahkum. Düşünme düzeyinin en ham ve iptidaisine ram olununca, çözüm üretme kapasitemiz dibe vurdu: sözün yerini hırıltı; tesanütün yerini çatışma ve sürtüşme aldı... Sahi biz insandık değil mi? Söz bizim içindi, bildiğini bilebilen ve bunu söze dökabilen yegane varlık bizdik, değil mi?

Uniter-Yerinden Çelişkisi (mi?)

Şimdi yeniden uniter-yerinden olguna, kavramların hakkını vermede hakkaniyet göstereceğimiz iyi niyeti şahit tutarak döne-

lim. Merkezilik ile uniterlik ilk bakışta birbirini tamamlar gibi gözüküyor. Ama uniter, yani birleşik olmak, mutlaka uniform yani tekbiçim olmak anlamında da gelmiyor. Birleşik oluşun en kestirme yolu olarak bir merkezi sistemin bütüne yayılması ve her parça için aynı uygulamalara gitmesidir. Bu kestirmeden ve elbette kolayından bir yoldur ama birleşik olmanın yegane yolu değildir. Merkeze yüklenen görevler ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Bu farklılıklar dönemselliğe, şartlardaki değişimlere göre erkin bazen merkezde yoğunlaşması bazen de mahale doğru kaymasını gerektirir. Yönetim mantığı da bu kaymalarda belirleyicidir. Bu bakımdan tek bir uniterlikten veya yegane federalikten söz edilemez. Zira, gerçekte nasıl ki teorik olarak iki doğal sayı arasında sonsuz sayı var ise; siyahla beyaz arasında da sonsuz renk tonu vardır.

Burada uniterin karşısına illa bir kavram yerleştirme gerekcekse yerinden değil, federalden özerke ve oradan da tam kopuşa uzanan zinciri düşünmek gerekir. Ancak zihinlerde yerindenin uniterlikten ayrılışın başlangıcına işaret ettiğine dair korku hakim. Oysa yerindenlik uniterliği zedeleyebileceği kadar güçlendirebilir de... Yerinden yönetimler, merkezin değerlerinin mahale taşınmasında merkezin öngöremeyeceği incelik ve maharet sergileyebilir. Burada önemli olan merkez ile mahal arasındaki uyumdur.

Üzerinde durulması gereken bir başka husus da uniterliği sağlayacak bağların nasıl örüleceğidir. Bu bağlar sıkı bir denetim ve güç kullanımı ile kurulabileceği gibi gönüllü bir birlikteliği sağlayacak ortak gelecek inancı ile de oluşturulabilir. Yani mutlak denetim ve sıkı kontrol uniterliğin yegane aracı değildir. Bunun yerine ortak anlayış, beklenti ve ideallerin yeşereceği bir iklim oluşturmak çok daha uzun soluklu bir birlikteliğin zemini- dir. Elbette bunu ifade etmek kolay, icra etmek güçtür. Ancak devlet kendini tanımlarken ileriye doğru nasıl bir toplumsal yapıyı hangi araçlarla şekillendirebileceği üzerine hassasiyetle durmalı ve gönüllü birlikteliği engelleyen hususları iyi çözümlenmelidir. Gönüllülük esaslı birlikteliklerde yerelin güçlendirilmesi bütünlüğe yönelik bir tehdit değil, bilakis onu sağlamlaştırıcı etki doğuracaktır.

Sözün özü, üniterlik hem merkezi yönetim şeklinde hem de adem-i merkezi yönetim şeklinde sağlanabilir. Merkez, belli yetkilerini mahalli yönetimlere terk etmekle üniterliğine halel getirmiş olmaz bilakis bunu pekiştirebilir de.

Üniterliğin Ekonomik Mantığı

Diğer değer yargılarından uzak olarak üniterliğin ekonomik rasyonalitesini açıklayalım: Ölçek ekonomisi. Analiz birimi ne denli büyürse faaliyetler için gerekli olan toplam maliyetler içerisinde sabit maliyetlerin payı o denli düşecektir. Bu durum da toplam kaynak kullanımında etkinliği sağlayacaktır. Sözelimi bir hükümetin temel fonksiyonlarını (muhalafeti, iktidarı, kabinesi, komisyonları vb.) icra edebilmesi için en az 50 milletvekiline ihtiyaç vardır. Nüfusu 1 milyon olan bir ülkede demek ki her 20 bin kişi bir milletvekilinin maliyetine katlanacaktır. Türkiye gibi 70 milyon nüfuslu bir ülkede temsilde hakkaniyetin 550 milletvekiliyle sağlandığı düşünülürse, yaklaşık 130 bin kişi bir milletvekilinin maliyetine katlanacaktır. Bu, devletin bütün işlevleri için geçerli olan bir durumdur. Ölçek büyüdükçe işlem maliyetleri düşecek ve ekonomik etkinlik ile birlikte ölçek ekonomisi üstünlüğü elde edilecektir.

Peki yerindenliğin ekonomik bir makuliyeti var mıdır? Burada ise esneklik öne çıkan etkinlik aracı olmaktadır. Farklılıklara, değişen beklentilere cevap verebilmek yerinden ve zamanında müdahale ile mümkün olmaktadır. Salt ekonomik bir bakış açısıyla bakıldığında devlet eğer gerçekten halkın beklenti ve taleplerinde bir homojenlik gözlemliyorsa bu durumda merkezi-lik makul bir seçenek olmaktadır. Eğer talep ve beklentilerde farklılıklar söz konusu ise, bu farklılıkların daha etkin yönetilebilmesi için yerinden müdahale zaman tasarrufu ve karar kalitesi açısından anlamlı olacaktır. Bu basit formülasyona dayanarak, devletin merkezilik ile yerindenlik arasındaki dengeyi sağlamada halkın beklentilerindeki homojenliği esas alması belirleyici olacaktır denebilir.

Ama, devletler salt rasyonel örgütler midir? Böyle değildir ve böyle olmadığı içindir ki yerindenliğin üniterlik ile çelişeceğine dair endişeler her türlü rasyonalitenin önüne geçmektedir.

Aslında burada rasyonaliteyi iki yönlü düşünmek gerekecektir. Yerel talep ve beklentilerin mutlak rasyonel kararlar sonucunda şekillendiğini varsaymak hayalcılıktır. Yerelin talep ve beklentileri de bir dizi etkinin altında şekillenmekte ve çoğu durumda ussallıkla çelişmektedir. Zira bu talep ve beklentiler ekonomik ussallığın temel mekanizması olan "piyasada" şekillenmemektedir. Bu durumda iki boyutuyla salt ussallığın ötesinde bir anlam üstlenen yerelliğin uniterliği zedeleyeceği savı en azından anlaşılabilir hale gelmektedir. Ama her fırsat bazı tehditleri beslediği gibi her tehdit de bünyesinde fırsatları barındırır. Kişilerin, yöneticilerin algıları olgular ve kavramlar karşısında duruşlarını belirler. Güvensizlik tehdit, özgüven ise fırsat odaklıdır. Burada özgüven ile gaflet arasındaki sınırı tayin edebilecek ferasete her zaman ihtiyacımız olduğu notunu da düşelim.

Ağustos 2006

DEMOKRASİ ÜZERİNE ÇEŞİTLEME

Her kavram, kendisini kullanan kalemin ve algılayan düşüncenin mahareti kadar anlam bulur. Bu nedendir ki toplumlar ve bireyler aynı kavramlara farklı içerik yüklerler. Yine aynı sebeple, bir kültür ikliminde çok başarılı olan moda deyimiyile "bir medeniyet projesi", bir başka iklimde beklenen sonuçları üretemez. İşte demokrasi de "bütün zaaflarına karşın", "insanoğlunun şu ana dek geliştirebildiği en iyi yönetim biçimi" olarak ülkeden ülkeye ithal edilirken, içerisine yüklenen anlamın farklılaşması sebebiyle farklı iklimlerde beklenmedik sonuçlar veriyor. Bu eşyanın tabiatı gereği böyle.

Demokrasinin değişik veçheleri vardır. Bir yönüyle "temsil" mekanizmasıdır, bir yönüyle "yetki alma" ve elbette "hesap verme". Bu üç boyutun anlam kazanabilmesi ise "halkı hakem olarak kabul etmeye" bağlı. Halkın hakemliği, yönetme yetkisinin belli bir zamanla sınırlı olmasının da sigortası. Ancak, halkın hakemliğinin belirleyicisi neler? Hangi güç grupları halkı etkilemek için ne tür mekanizmalara sahip? Halk kararını verirken ne tür bilgiye sahip ve sahip olduğu bu bilgiyi hangi sosyo-psikolojik iklimde değerlendirerek karar veriyor? Bu ve benzeri sorular demokrasinin kara kutusudur.

Neticede her demokraside düzeyleri farklı da olsa mutlaka bir temsil olgusu vardır. Temsil olgusunun devreye girmesi ise doğrudan "temsil edilen-temsil eden" veya "yönetilen-yöneten" ayrışmasını getirir. Bu ayrışmanın boyutu, demokrasinin zaaf alanını da oluşturur. Ancak demokrasinin zaaf alanları elbette bununla sınırlı değildir. Belki en büyük zaaf alanı "zihniyettir". Eğer, demokrasinin yaşayabilmesi ve sürdürülebilir olması için

gerekli toplumsal hassasiyet ve irade yoksa veya yeterli değilse, yasal çerçevesi mükemmel oluşturulsa dahi beklenen katılımın olmadığı bir demokrasiden, yani yüksek zaafı bir demokrasiden söz ediyoruz demektir.

Yerel yönetimin demokrasiye katkı yapabilmesi için yerelin kendisinin demokratik bir vasat inşa etmesi gerekir. Türkiye gerçeklerinden hareketle "salt bir yerel vurgunun" beklenen demokratik çözümlenmeyi yapabilme oranı, bir zamanların komünist Doğu Almanya'sının başındaki "Demokratik" kelimesinin içinin doluluğu oranınca mümkündür. Yerellik ancak kendi içindeki bilgi ve beklenti iletişimini kurabilme ve bu iletişimi sağlıklı kanallarla merkeze dek uzatabilme becerisini gösterdiğinde demokrasi için bir katkı olabilmektedir.

Henüz "aşiret" olgusunu aşamayan bir toplumsal yapılanmanın, yasal çerçevesi ne olursa olsun, demokrasiden beklenen faydayı üretemeyeceği aşikârdır. Modern bir toplumda hiçbir anlamı olmayan "aşiret", "akraba", "hemşerilik" ve benzeri sosyal ağlar bir ülkede kimin yönetici olacağını veya kime oy verileceğinin belirleyicisi oluyorsa, artık demokrasi üzerine konuşmanın fazla bir anlamı da kalmıyor demektir. Vahim olan bu olguların varlığı değil, temsil yetkilendirmesinde belirleyici olmalarıdır. Yoksa her toplum elbette kendine özgü yapılanmalar sergileyebilir.

Bizim yönetim kurgulamamızda belki de en önemli açmazlarımızdan birisi toplumsal gerçeklerle uygulanmaya çalışılan demokratikleşme modeli arasındaki çelişkidir. Yönetim biçimi ve niteliği ile, o yönetim biçiminin toplumsal gerekleri arasındaki açığı kabul edilebilir düzeye çekemedik. Burada iki seçenekten söz edilebilir. Birincisi, toplumsal yapıyı yönetim modeline uyum sağlayabilecek şekilde geliştirmek; ikincisi, yönetim biçimini toplumsal yapıya uyarlamak. Bir üçüncü yol olarak, bu iki seçeneğin bir karması gözükmektedir. Ancak, elbette kat edilen onca yola rağmen, bu alanda yeterince mesafe alındığını söylemek mümkün gözüküyor.

Demokrasiden söz ederken AB boyutunu ihmal etmek mümkün değil. Çünkü AB bizim belki en fazla umut

bağladığımız modernleşme ve demokratikleşme projemiz. Malum; deniyor ki "kendi iç dinamikleriyle demokratikleşmeyi beceremeyen bir toplumun bu tür dış bir baskı aracına ihtiyaç duyması doğaldır". Her "merkez" kendine bağlı yereller oluşturur. AB, ülke içerisinde yerel yönetimlere daha fazla söz hakkı verilmesini "demokrasinin" bir gereği olarak görürken, kendisinin oldukça "merkezi" bir sistemler ürettiği yasalarının bütün ülkelere "aynı" veya benzeri şekilde uygulanmasını talep etmektedir. Bu çok açık bir çelişkisidir ve belki de AB'nin en önemli zaaf alanlarından bir tanesidir: Yerel şartların çoğunlukla ihmal edildiği ve merkezi bir sistemce üretilen ve herkesin uyması arzu edilen bir yönetim biçimini kelimenin tam anlamıyla "dayatma". Demokratikleştirme ve özgürleştirme adına yapılan bu "dayatmaların" kimilerince bir "şok tedavi" olarak görüldüğü aşikâr. Ancak bu tür şoklar hazmedilemediğinde karşı şoklar da üretebilmekte ve arzu edilen yönün tam tersine bir rotaya girilmesine sebep olabilmektedir.

Aslında demokrasi fonksiyonunu tanımlarken, bağımsız değişkenlerin başında yasal çerçeve, zihniyet ve toplumsal yapı, yönetim geleneği ve güç dağılımı ve güç mücadelesi gibi olgular gelmektedir. Bu olgular elbette siyasi kurumlardan ve siyasetten etkilenmektedir ancak daha çok siyaseti etkilemektedirler. Dolayısıyla, siyasi partiler de yukarıda ifade edilen fonksiyonun tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Ülkenin zihniyeti, toplumsal yapısı, yönetim geleneği ve yasaları siyasi yapıdaki demokratikleşme düzeyini de üç-aşağı beş yukarı belirlemektedir. Bu sebeple, ülkemiz özelinde konuşursak, sözgelimi "sosyal demokrat" veya "demokratik sol" kimliğini öne çıkarmaya çalışan CHP ve DSP'deki liderlik sultası ve "ipleri elinde tutma isteği", en gelenekçi sağ partilerin, sözgelimi MHP ve Saadet Partisinin yönetimlerinin bu konudaki isteklerinden asla daha az değildir. Türkiye'de Sol'un belki en belirgin "demokratik" özelliği, "kongre yapma" açısından özellikle sağdaki refikleriyle karşılaştırılmayacak derecede tecrübeli olmalarıdır. Bu durum, iktidara gelen partilerin giderek niçin birbirlerine benzediklerinin de en azından kısmen açıklayıcıdır.

Dürüst olma ve hakkaniyet adına bir hakkı teslim edelim. Türkiye'de liderliği daimi bir makam olarak görmeyen bazı fraksiyon partileri de olmuştur. Ancak bu partiler kamu vicdanında asla hüsnü kabul görmediklerinden adlarını da zikretmek anlamlı olmuyor. Burada şöyle bir soru sormak ta anlamlıdır: acaba bu partilerin liderlerinin makamlarını görece kolayca terk edebilmelerinin arkasındaki gerekçe, söz konusu partilerin kamu nezdinde prim yapmamaları olabilir mi? Eğer bu partiler kendilerinde meclise girebilme potansiyelini görmüş olsalardı "başarısız" liderleri koltuklarından bu denli rahat ayrılabilirler miydi? Bundan sonrası spekülasyondur ve fazlası sözün itibar aşınmasına sebep olur, duralım.

Aslında siyasi liderlerin başarısızlık durumunda (hatta belki başarılıken bile daha başarılılara yol açmak adına) terk-i makam etmemeleri, buldukları makamı elde etme yöntemleriyle de ilgilidir. Eğer makamı elde ederken "icazet mercii" olarak halk görülüyorsa, başarısızlık nedeni olarak da halkın teveccühündeki azalma düşünülmez: "atama" makamı "azletme" makamı da olur. Türkiye'de vatandaşın sistemin bu denli dışında tutulması ve demokratik hak olarak daha çok sadece yapılan seçimlerde oy kullanma hakkının akla gelmesi, "temsil hakkını" elde etmede halkın dışında çözümler olduğunun bir göstergesi olabilir mi?

İyi yanından bakalım ve demokrasiyi "halka hesap verme" yüzüyle ele alalım. Bu açıdan yaklaşıldığında siyasal İslamcılar için (ve elbette her Müslüman hatta dindar için) demokrasi bir "hesap verme provası" olarak algılanabilir. Yarın mutlaka ve mutlaka vereceğin bir hesabı kendi vicdanına ve kamu vicdanına mahkeme ettirmek; hesaba çekilmeden hesap vermek... Milliyetçiler için de demokraside iyimser olmayı gerektiren sebepler bulmak mümkündür. Mademki iktidar "hükmetme değil hizmet etme aracıdır" ve mademki iktidar millete köle olma vesilesidir, efendiye hesap verme gereği açıktır ve efendinin hükmüne karşı boyun kıldan incedir. Solun demokrasi formülasyonu, doğrusunu söylemek gerekirse, en azından teorik olarak sağınkinden daha net, daha belirgindir. Ancak bu belirginlik, yüzlerce yıldır oluşagelen "sosyal genlerin" galebe çalmasını

engelleyememekte, diğer siyasi partilerde yaşanan bütün demokrasi zaafı bu partilerde ziyadesiyle kendini göstermektedir.

Kabul edelim ki genç kıta Asya ne denli deprem üretme potansiyeline sahipse, genç demokrasi Türkiye'nin benzeri sivil, askeri, bürokratik; modern- postmodern nitelikte sarsıntılar yaşaması da o denli mümkündür. Çünkü "güç" alanları henüz müphem veya "yasal sınırlar ile tarafların güç beklentileri arasındaki açık" kabul edilebilir olanın fevkinde. Bu durumda bürokrasi, asker, sivil üçgeninde yaşanan yaman "güç ve politik" mücadele zaten hassas olan ve yeni palazlanmaya başlayan demokrasi örtüsünü bir yerinden yırtıyor. Ama, sarsıntılar "hazmedilebilir" olduğu müddetçe birer "tecrübeye" dönüşüyor ve sistem kendi kendini onarabiliyorsa, bunu dahi bir kazanç olarak kabul etmek gerekir. Gerçekçi bir yaklaşımla, yakın gelecekte bu sarsıntıların sonra ermesini beklemek mümkün değildir. En nihayetinde beş yaşındaki bir siyasi partinin dört yıldır iktidarda olduğu bir ülkede yaşıyoruz.

Bu güç alanı mücadelesinde, güçlü iktidarlar zamanında "temsil edenlerin" bürokrasi ve askeriyeye karşı hükümlerlik alanlarını genişlettikleri, tersi durumlarda ise daralttıkları gözlenmektedir. Birleşik kaplar ilkesi burada da işliyor anlaşılıyor. Bunun anlamı şudur: Siyasetin Türkiye'de oldukça oynak bir zemini vardır ve bu zemini oynaklaştıran etmenler birçok demokrasiden farklıdır. Bu farklılığın en belirgin olarak görüldüğü alan, askerin gelişmiş demokrasilere oranla çok daha güçlü bir sesinin olmasıdır. Bunun tarihi, sosyal, kültürel arkaplanı sıkça tartışmalara konu olmaktadır ancak bu tür tartışmalar böylesi bir olgunun varlığını ortadan kaldırmamaktadır.

Demokrasimizin bir diğer özgülüğü ise, hükümetlerin çok güçlü bir menfaat dağıtma mekanizması olmalarıdır. Öyle ki, birçok hükümet, sınırlı iktidarları dönemlerinde dahi kendi "burjuvazi sınıfını" oluşturma becerisini gösterebilmişlerdir. Ancak, ortaya çıkan bu sınıf sırtını siyasete dayadığından ve becerisini "pazar mekanizmasının doğal ve acımasız yapısı içerisinde test etmediğinden", güç aldıkları siyasi grubun iktidardan uzaklaşması bu sınıfın da tökezlemesi veya çökmesi anlamına gelmek-

tedir. Türkiye'nin ne denli "dönemsel zenginler" ürettiğini hatırlamak için kısa bir hafıza yoklaması yeterlidir. Yoksa partilerin ortaya çıkardığı zenginler grubu kalıcı olabilseydi ve piyasanın gereklerini yerine getirip siyasetten bağımsızlaşabilseydi, bugün Türkiye'nin GSMH'sı 380 milyar dolarlarla değil, trilyon dolarlarla ifade ediliyor olabilirdi. Kabul etmek gerekir ki her devirde yıldızı aynı derecede parlayanlar da var: Onların becerisinin sırrı ise henüz bize malum değil!

Efsunkar demokrasimizin üzerindeki örtüyü bir nebze aralayabildik mi acaba? Yoksa o dilber-i garp, biz bi-idraki şarklıya yine söyletmek istediğini mi söyletti?

Eylül 2006

KENTLİLEŞMEK... BU UZUN BİR HİKÂYE!

A İstanbul, beyim aman, sen bir han mısın?

Varan yiğitleri, de beyler aman, yudan sen misin?

Gelinleri yârsız koyan, bidanem sen misin?

Hiç merak ettiniz mi, acaba bugünkü belediye başkanlarımızın kaç tanesi şehirde doğup büyüdü? "Bunun ne önemi var ki?" demeyin. Şehirler medeniyetlerin anasıdır ve şehirde doğmak, o medeniyetin yüklediği kodları genlerde taşımak anlamına geliyor. Şehrin ruhunu okumak, iliklerine nüfuz etmek anlamına geliyor. İnsan karakterinin hangi yaşlarda ne düzeyde şekillendiğini tam olarak bilemiyoruz. Ancak gözümüzü açtığımız mekân ve o mekândan size aktarılan kültür -ki buna siz ninni deyin, türkü deyin ve yediğiniz/giydiğiniz deyin- ömür boyu peşinizi bırakmıyor. Hiç düşünmediğiniz bir ortam ve hiç beklemediğiniz bir tetikleyici etmen ile birdenbire ortaya çıkıyor, nerede doğduğunuz ve sosyal genlerinizin nüvesinin ne olduğu. En basitinden bir muhakeme için bir veri sunalım: Kaç türkümüzde köy kutsanırken şehir bir "bilinmezlik" ve "kötülükler anası" olarak nitelendiriyor? Kaç türkümüz köye hasreti dilendirirken, kaç İstanbul somutunda kentten korkusunu ifade etmektedir? Anlı şanlı sanatçılarımızın "abartılı" aksanları ile kendilerini ifade etmelerinin arkasında yatan psiko-sosyal gerçeklik nedir?

Son zamanlarda, köyü ve tabii köylüyü kutsayan bu söylemin

toplum bilincinde bulanıklaşmaya başladığı ve varoş-merkez çelişkilerinin kaynağı olarak salt köylerin suçlandığı bir söylemin hakim olmaya başladığına dair işaretler var. Gerçekten de artık "köylülüğe" yüklediğimiz anlam değişiyor gibi. Önceden köylülük "saf ve temiz bir ruhu, dayanışmayı ve paylaşmayı, tutumu ve kanaati, dostluğu ve güveni çağırıyordu. Şimdi giderek bir anlam kayması da yaşıyor. Artık köylülük bilmezlik, kabalık, üretmezlik gibi bir şeye dönüşüyor. Bu hüznü verici bir durum.

Madalyonun İki Yüzü

Nasıl gelindi bu hüznü verici noktaya? Köyünde halim-selim bir hayatın kahramanı olan insanların kente göçmesiyle değişen iklim, bambaşka türlerin gelişmesine sebep oldu. Köyünün halim-selim insanı kentte bir canavara dönüşüverdi. Önce kendisi saygı görmek istedi ve bunu bulamayınca kendi kendini besleyen kısır bir intikam alma olgusu gelişti. Kentten intikam alma yarışı başladı, daha doğrusu kenti bir vahşi ormana dönüştürme. Kurallara uymama "işini becerme" ile özdeşleşti. Hastane kapısından dahi girerken kendi amacına o denli kilitlenir olduk ki ne sıra gözetmek ne de "kime çarparız da zarar veririz!" kaygısı taşımak aklımızın ucundan geçer oldu. Trafikte kimin hayatını nasıl tehlikeye attığımızı düşünmeden "öne geçme" yarışına tutulduk. Ruhsal sağlığı muhafaza etmenin büyük bir beceri olduğu böylesi bir ortamda kendi kendimizin celladı olduk...

Köyde sıkı ve kapalı sosyal ilişkiler, her anlamda bir denetim mekanizması oluşturur. Sigaranı rahat rahat içemezsin, sevdiğinle 15 dakika hiçbir endişe duymadan görüşemezsin. Kent ise denetimini "hukuk" ile yapar, bunu da ne kadar becerbilirse ancak o kadar yapar. Buna bir de hukukun ulaşamadığı alanları eklemek gerekir. Bu durum kentin sosyal dokularında çok büyük "karanlık noktaların" oluşmasına neden olur. Bu karanlık noktalarda ise köyün üretmesinin mümkün olmadığı ilişkiler, çelişkiler ve arazlar hasıl oluyor. Köyde, bu arazlara karşı geliştirilemeyen "refleks ve bağışıklık sistemi", bu sebeple kentlerde "felç olmak" yani mahvolmak hikayesine dönüşüyor. "Sokak çocuğu" kavramı kentindir. Tinercilik, kap-kaççılık hep kentin ürettiği arazlardır. Doğru ama, iyi tahlil edilirse bu araz-

ların tohumları köylerde atılmıştır ve köylerden şehirlere taşınmıştır.

Köyde, açlık ve yokluk elbette vardır ama "öldürmez". Enikonu, bahçende diktiğinle ve besleyebildiğin ineğinle boğazından bir şey geçer. Çevrendekilerin durumu da senden öyle dağlar kadar farklı değildir. Şehrin açlığı ve yokluğu ise öldürür. Öldürmese bile hayatı zehir eder. Senden yüz metre ileride aklını başından götüren hayatlar yaşandığını, hayatın acımasızlığının en somutundan görürsün. Aynı caddede yürüdüğün insanlarla apayrı dünyalardan olduğunuzu fark etmemeniz mümkün değildir, mutlaka fark ettirirler. Bu çelişkiler, öfkeyi, kini ve isyanı besler ve büyütür. Kent, kendi zalimlerini ve belalılarını yaratır bu noktada.

Kentleşme Süreci: Kentleşme Aslında Kentlileşme Değil

Kentler aslında yeni olgular değil. Sadece yüklendikleri işlevler ve buna bağlı olarak insanlar açısından taşıdıkları anlamda değişiklikler görülüyor. Eskinin kale-kentleri bir güvenlik ihtiyacının tezahürüydü. Daha sonraları kıyı-kentler gözde olmaya başladı. Kıyı demek ticaret demektir, bereket demektir, gelişme demektir. Sonraki süreç, tarihi bir kırılma anlamına gelecek olan Sanayi Devrimi durağıydı. Kentler, sanayi devriminden en derinden etkilenen kurumların başında yer aldılar. Fabrikalar kuruldu. Kırsal yığınlar halinde kentlere aktı. İnsanlar bin yıllık kırsal-köylü kimliklerinden koptular. Köksüz bir şekilde ve büyük beklentilerle kentlerin kenarlarına yığıldılar. Sonrasında kentlerin kenarları (hadi varoşlar diyelim) kentlerin merkezi haline geldiler. Yeni işler, yeni meslekler eski işleri ve meslekleri anlamsız ve geçersiz hale getirdi. İnsanlar birden kendilerini toplumun merkezinden uçlarına doğru itilmiş şekilde buldular. Bu kolayca özüksenebilecek bir durum değildi elbette ve olmadı da.

Sonrasında taşlar giderek yerine oturmaya başladı. Kentler, yüksek ekonomik kapasiteleriyle ortaya çıkan barınma, sağlık, eğitim gibi temel sorunları çözme becerisini göstermeye başladılar. Kentin yaşam biçimi, tarımda olduğu gibi yüksek nüfus artışına imkan vermiyordu. Bu nedenle bir süre sonra kentlere süren akının hızı kesildi ve nihayetinde duruldu. Bu aş-

madan sonra, tersine bir dalga ile kentler kırsala doğru etki hal-kalarını genişlettiler. Coğrafi ve demografik alan kentin lehine yeni bir denge oluşturdu. Kökleri köyde olup ta kentlerde yaşayanların sayısı azaldı. İkinci, üçüncü nesil kentliler, giderek kentlilik bilincini de rafineleştirerek özümseyebildiler. Bu aşama yeni bir dönüşümün de habercisiydi.

Kentte yaşamanın gerekleri vardı. Mesleksiz yığınlar, emek gücüne dayalı üretim kapasitelerinin bir kentte yaşamak için yeterli olmayacağını gördüler. Yeni meslek gruplarına katılmak için yollar aradılar. Bir sonraki nesil bunu bir ileri aşamaya taşıdı. Kırsalın katı sosyal yapısı yerine kentin daha akışkan sosyal yapısının açtığı mecradan akarak orta tabakaya, üst tabakaya ulaşan eskinin köylüleri, kente uygun bir yaşam anlayışına uyum sağlayabilecekleri bu yeni zemine kendilerini uydurmayı başardılar. Sonraki nesiller ise artık sanatı, edebiyatı, bilimi düşünebilecekleri bu yeni vasatta yepyeni ufuklara kanat açabildiler. Bu kısa hikaye, insanlık tarihinin yaşadığı belki de en büyük dönüşümün özetidir.

Türkiye, bu sürece yaklaşık 100 yıl geç başladı. Dolayısıyla dönüşümü henüz sağlayabilmiş değil. Şehirlerimizin çoğunda köyde doğmuş insanların şehirde doğmuşlara oranı çok daha yüksek. İki nesil şehirli olanlar çok daha az ve birkaç nesil şehirli olanlar ise numunelik. Daha kötüsü, bizim göç hareketlerimiz hiçbir öngörüye ve plana dayalı olmadığından "tesadüfiliğin" belirleyici olduğu bir üretim ve sosyal yapı olgusu, doğan sorunları çözmede de tesadüfiliğe sığınmak zorunda kalıyor.

Kentte Yaşayıp ta Kente Ait Olmamak

Kentte yaşamak, kentlilik için yeterli olmuyor. Dahası, kentli nüfusun toplam nüfus içerisindeki payını "AB kriterlerine" yaklaştırmak adına yasalar çıkararak belli bölgeleri "belediye sınırlarına" dahil etmek, bizim kendi kendimize paye biçme becerimizin bir uzantısı olsa gerek. Kentleşmek bir bilinçtir ve bu bilincin tekamülü nesiller alıyor. Bu uzun bir hikayedir.

Kentleşmek ile en anlaşılması gereken şey "tanımadıklarınla birlikte yaşayabilme olgunluğu" olsa gerekir. Köyde, herkes tanıdığıdır. Dostluklar ve düşmanlıklar bu "tanışlık" olgusu ile

şekillenir. Eğer tanımadığınız istisnalar varsa, onlar da mutlaka tanıdıklarınızın tanıdıklarıdır. Böylesi bir ortamda sosyal ilişkiler "kapalı bir sistem" niteliğinde uzun dönemler fazla bir değişikliğe gerek duymadan "törelüyor". Kentleşmek ise, çok daha karmaşık ve belirsizlikle dolu bir ortamda yaşayabilme becerisinin kristalleşmesi demek oluyor.

Köy ekonomisi ile kent ekonomisi mukayesesi olmayan iki farklı gerçekliktir. Farklı sosyal dokular inşa etmeleri de o denli muhakkaktır. Kentler, sahip oldukları demografik ve ekonomik potansiyele uygun olarak kendi sosyal yapılanmalarını, mekanlarını, ortak yaşama alanlarını oluştururlar. Bunların uzantısı olarak kentler bilimin ve sanatın da yaşayabileceği iklimler anlamına gelir. Bu iklimde yaşayabilme ve elbette palazlanabilme becerisi ise uzun süren bir tekamülü gerektiriyor. Köyün veya kırsalın kente dönüşmesi bu bakımdan salt maddi ve yapısal bir sorun değil, bir zihniyet ve bilinç sorunu anlamına geliyor.

Kimin benzetmesi, hatırlamıyorum. Türkiye, insanları bir yere taşıyan bir gemi gibi. Ama insanlar hep geminin önüne doğru yığılıyor. Normalde selamete nihayete erebilecek bir yolculuk sırf bu yüzden felakete dönüşebilecek. Türkiye'nin doğusu, kuzeyi ve güneyiyle boşalıyor ve batıya doğru dolu-dizgin akıyor. Yukarıda bahsedilen arazlar bu nedenle ortaya çıkıyor. Bir zamanlar ortalığı ayağa kaldıran kahkahaların patladığı, çocuk civıltılarının şenlendirdiği köy okulları bu dengesizliğin doğurduğu terk edilmişlik hüznünden en fazla nasiplenenleri... Yollar patıkaya, patıklar yok olmaya yüz tutmuş. Birbirlerini besleyecek bir üretim sistemi oluşturulamadı köyle kent arasında. Köyün üretme becerisini modern teknoloji ile besleyemedik. Medeniyetin kılcal damarlarını inşa edemediğimizden okul, eğitim, sağlık, istihdam alanları gibi olmazsa olmazları köylere taşıyamadığımızdan köyler bunlara doğru harekete geçti. Kırsal ile kent dengesini oluşturamadığımız için kent içinde kırsal ucubesinin getirdiği dengesizliğe boyun eğmek zorunda kaldık. Bu kaosu biz yarattık!

Köyde doğup şehirde yaşamak sürekli olarak bir davranışlar ve değerler çatışmasının ortasında hayatı bocalayarak yaşa-

manın gerilimi anlamına geliyor. Geliri çok yüksek olup ta "tatil" kavramını bilmeyen ve "tatille köyünü ziyaret etmek" arasındaki farkı anlamlandıramayan çok kişi tanıyorum. Bir ömür boyunca resmi gerekler dışında (hadi çok sığ ve yüzeysel şiir karalamalarını istisna tutalım) bir satır karalamayan nice üniversite mezunları var. Yazı bir medeniyet ölçüsüdür. Edebiyat, yani yazılı edebiyat şehirlerin talep ettiği bir olgudur. Yazı, medeniyetlerin akacağı mecrayı belirler. Günlük, hatırat, hikaye, roman, eleştiri toplumsal hafızaları oluşturur. Kırsalda bu hafıza "sözlü anlatıların" emanetine terk edilmiştir. Dahası, bir çok hatıra yazıya ve söze dökülmeden uçar gider. Hafıza oluşmaz ve hafıza oluşmazsa medeniyette kendi kabuğunu çatlatamaz. Bir çok kelime, kavram, özdeyiş, masal, hikaye, yaşamın kesitleri yereliktikten kurtulup milli ve milletlerarası ölçüğe taşınamaz.

Kentte kırsalı yaşamının en büyük açmazlarından bir tanesi de "kadın" boyutudur. Köyde, kadının çok sıkı tanımlanmış bir rolü (bu rol kim tarafından ve kim için tanımlanmıştır, ayrı bir tartışmanın konusudur) vardır. Ancak kentte bu rol bir süre sonra gevşer, esnetilir ve geçersizleşir. Bu kaçınılmaz bir süreçtir. Bu noktada erkeğin ikilemi başlar. Kadınları nereye konumlandıracağını bilemediğinden aile hayatında tökezleyen örnekler az mı peki? Şu bayanların muhteşem buluşları anlamına gelen "gün" kavramının arkasında ekonomik dürtüleri bir kenara bırakalım, hangi sosyal ihtiyaç yatmaktadır? Farklı olmanın ve kendini ifade etmede yetersiz olmanın getirdiği yalnızlaşmanın, "kendine benzeyenleri" bulma ve sığınacak bir liman inşa etme çabası olamaz mı? Sosyal olgularda sebepleri teke indirgemek mümkün değil ama tetikleyici ve belirleyici etmenleri kaba hatlarıyla tanımlamak mümkün. Bu da öyle bir şey işte...

Ekim 2006

BELEDİYELERİN KALİTE YOLCULUĞU

"Kalite", mutlak bir ifade değildir. Beklentilerle ilgilidir. Basitçe, "bir ürün veya hizmetten beklentilerin karşılanabilme düzeyidir" Bu yüzden görecedir ve "sonu olmayan bir yolculuktur". Ama sırf beklentilerle, yani insan algısıyla ilgili olduğu içindir ki yansımaları "zihinsel süreçlerde" de bulmak mümkündür. Bir dönem "kaliteli" zannettiğimiz bir ürün veya hizmetin bir süre sonra aslında öyle olmadığına karar veririz. Veya bir topluluğun beklentilerini karşılayan bir hizmetin niteliği, bir başka topluluk için yetersiz olabilir. Nişantaşı'nda verilen bir hizmetin "kaliteli" olarak algılanabilmesi için taşıması gereken özellikler, benzeri hizmetin sözcüğünü Gebze'de verilmesi durumunda farklılık gösterecektir.

Kalitenin bu niteliği, ona yaklaşırken hangi zihniyet modelleri ve hangi kültürel gerçeklerle karşı karşıya olduğumuzun tespiti yapılmadan kalkışılacak kalite girişimlerinin başarısız olacağına da açıklayıcıdır. Hem özel sektörde hem de kamu da kalite konusunda yaşanan başarı ve başarısızlıklar, kalitenin uygulayıcıları ve "talep edicileri" tarafından nasıl algılanacağına ayrıntılı tanımlanmasında yatmaktadır.

Bu bağlamda belediyeler yönetimlerini "kalite ekseninde" yürütme iradesini ortaya koyuyorlarsa, bunun için gerekli olan zihinsel dönüşümü ve kültürü de oluşturmak zorundadırlar. İşin en çetrefilli kısmı da budur.

Kalite Macerasının Köşe Taşları

Kalite, öncelikli olarak özel sektörde somutlaştı. Kamu ise bu kavramı özel sektörden ithal etti. Özel sektör ile kamu arasındaki bu etkileşim önemli bir gelişmeye işaret etmektedir. Çünkü bu gelişme, özel sektörün dayandığı "müşteri ve kâr" kavramları ile

kamunun dayandığı "vatandaş ve sosyal fayda" kavramlarının çok da birbiriyile ayrışık olamadığı sonucuna ulaştırıyor bizleri.

Aslında burada kamu ile özel sektör arasında karşılıklı bir etkileşimden söz etmek mümkündür. Bir yandan kamu, insanların eğitim, sosyal yapı, gelir düzeylerini etkileyecek girişimlerle onların kalite anlayış ve taleplerini etkilemekte; diğer yandan özel sektör geliştirdiği başarılı yönetim uygulamalarıyla kamuya örnek teşkil etmektedir. Bu tür karşılıklı etkileşimlerin sonucunda ortaya kamu-özel sektörün "arayüzleri" çıkmaktadır. Kalite yönetimi de son dönemlerde bu ortak yaklaşımın en belirgin göstergelerinden birisidir.

Özel sektör için "üretimin kıt, talebin yüksek" olduğu dönemlerde "ne üretirsem satarım" düşüncesi hâkimdi. Bu durum özellikle 1950'li yıllara kadar böyleydi. Üretici firma sayısı azdı. Rekabet yok denecek kadar düşük ve birçok sektörde kamu tekeli söz konusuydu. Bu durumda "kalite" gibi bir kaygının doğması elbette beklenemezdi. Aynı dönemde bu durumun kamudaki ve siyasi alandaki yansıması ise, "vatandaş kendisine verilen hak ve hizmetlerle yetinmeli" mantığıydı. Özel ve kamudaki bu iki mantık arasındaki benzerlik ilginçtir. İkisinde de hiyerarşik, tepeden inme ve gücü merkezde bulundurmaya yatkın bir yaklaşımın ipuçlarını sezinlemek mümkündür.

Tablo 1: Özel Sektör-Kamu Yönetimi Mantığında Benzeşme

	Özel Sektör	Kamu Yönetimi
1900-1950ler	"Ne üretirsem satarım"	Otokrasi: "Vatandaş lütfedilenle yetinmeli"
1960-1970ler	"Düşük maliyetle üretirsem satarım"	Popülizm: vatandaşa bol vaatlerde bulunalım ancak sonuçta kendi "vermek istediklerimizi" verelim.
1980-...	Kaliteli üretirsem satarım (ürün, fiyat, hizmet kalitesi) Toplam Kalite Yönetimi, Kalite Güvence Sistemleri, Özel Kalite Belgeleri	İyi yönetim, stratejik yönetim, kalite yönetimi (şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık), Kamuda kalite yönetimi

Tablo 1'deki kabaca oluşturulmuş tarihlere ve ifadelemelere fazla takılmadan, özel-kamu etkileşiminin dönemsel olarak karşılıklı etkileşim sonucunda nasıl benzeştiğini görmek mümkündür. Elbette birebir bir benzeşmeden söz edilemez. Ancak kamunun merkeziyetçi olduğu dönemlerde özel sektörün de hiyerarşik ve merkeziyetçi olduğunu, kamunun yönetim alanını geniş tuttuğu dönemlerde özel sektörün de büyük şirketler ve çok sayıda çalışanı olan fabrikalar şeklinde örgütlendiğini görmek mümkündür. Buna karşılık, özel sektörün esnekleştiği, küçülüp güçlendiği 1980'lerden sonraki dönemde, kamunun da "yeni bir devlet tanımı" ile giderek küçüldüğü, ekonomideki "üretici" rolünü terk ettiği ve birçok işlevini yeniden tanımlandığı bir yönetim anlayışını benimsediğine şahit olmaktadır.

1960 ve 70'li yıllardaki "kitle üretimi" etkinlik ve kaliteden sadece "kalite kontrol" ve "hatalı ürünlerin ayıklanmasının" anlaşıldığı bir döneme girildi. Ancak hatalı ürünlerin ayıklanması, bu hataların sebeplerini ortadan kaldırmıyordu ve yeni hatalı ürünlerin üretilmesi riskini yok etmiyordu. Ürün muayene ve kontrol birimleri daha çok üretilen ürünler içerisinde hatalı olanları ayıklamaya yönelik olarak tasarlanmıştı ama bu durum müşteri gözünde itibarı kurtarmaya yetse bile yüklü bir denetim ve muayene ve hatalı ürün maliyetini ortadan kaldırmıyordu.

Bu noktada Japonların ve özellikle Toyota'nın geliştirdiği "kalite çemberleri" hem kullandığı istatistiksel teknikler hem de geliştirdiği kararlara katılma ve birlikte yönetme modelleriyle dikkatleri üzerine çekmeyi başardı. Bu süreç sonucunda ortaya çıkan "Toplam Kalite Yönetimi" yaklaşımı, hem bir yönetim felsefi olarak hem de içerdiği yönetsel araçlar sayesinde önce Japon işletmelerine sonra da bu yaklaşımı başarıyla uygulayabilen diğer ülke firmalarına büyük bir rekabet üstünlüğü sağladı. 1980'ler ve 1990'lar "kalite yönetimi" çağı olarak nitelendirilebilir.

Bu dönemde dünya genelinde birçok firma ve elbette kamu kuruluşu bu yönetim yaklaşımına yakın ilgi gösterdi. Firmaların çoğu fazla bir araştırma ve planlama yapmadan bu uygulamayı kurtuluş çaresi olarak gördü. Ancak her yeni yönetim yaklaşımında olduğu gibi burada da başarının belirleyicileri vardı.

Öncelikle, Toplam Kalitenin talep ettiği bir yönetici ve çalışan profili vardı. Katılımcılığı, gönülden bağlılığı, takım halinde çalışmayı ve değerlendirilmeyi hazmedebilecek bir şirket iklimi gerekiyordu. Bunu fark edemeyen bir çok kuruluş hayal kırıklığı ve başarısızlık yaşadı. 2000'lerin başlarından itibaren daha önce sistematik olarak övülen kalite yönetimi yaklaşımlarından şüphe duyulduğunu gösteren akademik çalışmalar da rastlanmaya başladı. Ancak, insanların beklenti ve arayışları ve elbette hayal güçlerinin ne denli geniş olduğunun bir göstergesi olarak şimdilerde "Altı Sigma" yaklaşımı bir kalite ve hatta bir yönetim biçimi olarak gündemin başköşesinde yerini almaya başladı. Kalite macerasının özeti işte budur.

Kalite Fetişizmi/Kalite Emperyalizmi?

Japon kültürününün bir fonksiyonu olan Toplam Kalite Yönetiminin Japon işletmelerini Batılı rakipleri karşısında çok daha rekabetçi duruma taşımasının sonucunda "Kalite Yönetimi" bir tutkuya dönüştü ve önce "Kalite Çemberleri", sonra "Toplam Kalite Yönetimi" (TKY) ve "Kalite Güvence Sistemleri" (ISO) yaklaşımları dünya genelinde kabul görmeye başladı. Kalite yönetimi ve elbette sertifikalama ve denetleme mekanizmaları "kurumlaşmaya" başladı. Bunun akabinde ise gıda, savunma sanayi gibi sektörel kalite belgelerinin yanında hemen her ülke kendi kalite belgeleme sistem ve kurumlarını oluşturmaya başladı. İş o noktaya vardı ki "şirket sosyal güvenlik uygulamalarına" ilişkin belgelemeler dahi uygulamaya kondu ve bu eğilim artan bir hızla devam etmektedir.

Özel sektör ve kamu yöneticileri dönem dönem "sihirli çözümler" ararlar. 1960'larda bu formül özel sektör için "hedeflere göre yönetim", kamu için "planlı kalkınma" idi. 1980'lerden sonra ise birbiriyle bağlantılı olarak Stratejik yönetim ve Kalite Yönetimi hem özel hem de kamu yönetimi için yeni sihirli değneklere dönüştüler. Oluşturulan kalite ile ilgili uluslararası ve ulusal kuruluşlar ise birer "emperyal çeteye" dönüştüler. Bir ülkeye ürün satmak, yatırım yapmak, ihalelere girmek isteyen firmaların mutlaka o ülkenin geliştirdiği kalite belgelerine sahip olması şart olmaya başladı. Bu belgeler aynı zamanda bir "sürekli haraç ödeme" mekanizmasına dönüştürüldüler. İş o

noktaya vardı ki, bir uluslar arası belgeye (sözgelimi ISO 9001) sahip olmanız bile yeterli olmadı, bu belgeyi aldığınız kuruluşun milliyeti de sorulur oldu. Sonraları Avrupa kendi (EFQM) kalite sistemini, ABD kendi sistemini (örneğin Malcom Baldrige) geliştirdince ipin ucu koşturdu.

Kaliteden Doğan Hayal Kırıklıkları

Yukarıda kısaca değinildi. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de "kalitenin altyapısının" ve "zihniyet boyutunun" net bir resmi çizilmeden işletmeler ve kamu kuruluşları kalite belgesi alma yarışına girdiler. Bu noktada "biçimsellik" "esasın" yerini aldı. Yani kalitenin öngördüğü düşünme, davranış ve kültürü oluşturmak yerine "belge sahibi" olmak tercih edildi. Ancak, halk deyişimiyle "ehliyetin arabayı süremeyeceği" gibi "kalite belgesinin de kaliteyi getiremeyeceği" bir müddet sonra görüldü.

Özellikle ISO gibi ayrıntılı dokümantasyon talep eden uygulamalar kısa zamanda yöneticileri bıktırdı. Çok sayıda firma uygulamalardan vazgeçti. Kültür oluşturmak çok uzun ve zorlu süreçtir. Toplam kalite gibi kalite yönetimine ilişkin uygulamaların başarılı olabilmesinin önşartı ise uygun bir kültür oluşturmaktır. İşletmelerimizin bu denli uzun bir yönetim uygulaması yolculuğuna hazır olmadıkları görüldü. Uygulamadan vazgeçmeyenler ise "görüntüyü kurtarmaya" yönelik davranışları benimsediler. Bunun sonucunda kalite uygulamaları beklentilerin çok gerisinde kaldı ve bir hayal kırıklığı sürecine girildi.

Şu anda Türkiye'de çok revaçta olan kamu kesiminde stratejik yönetim, iyi yönetim ve buna bağlı olarak kalite yönetimi uygulamalarını benzeri bir mukadderat beklemektedir. Eğer bu uygulamalar biçimsellik aşamasında kalır ve öz göz ardı edilirse (ki bunun böyle olduğuna dair çok belirgin işaretler var) iyi niyetle çıkılan bu seferin de bir başka hayal kırıklığını getirmesi kaçınılmazdır.

Belediyelerde Kalite Yönetimi

Kamuda ve Belediyelerde kalite yönetimi olgusu işte yukarıda çizilen çerçevede ve tam bir "kalite furcasının" yaşandığı dönemde gündeme geldi. Burada fırsat ve tehdit bir arada

gözükmektedir. Tehdit şudur: kalite yönetimi söylemde ve biçimsel uygulamalarda kalır ve daha önce kalkışılan birçok ıslah girişimi gibi akamete uğrar. Bir moda olarak gelir ve geçer, sonra yerini yeni moda akımlarına bırakır.

Fırsat ise, bunu gerçekten bir "zihniyet dönüşümü" şeklinde düşünülmesi ve ancak uzun dönemde meyvelerinin toplanabileceğinin farkında olunmasıdır. Bu durumda öncelikle Belediyeler kendi işlevlerini ve iş yapma alışkanlıklarını değiştirmek ve yeniden tanımlamak zorunda kalacaklardır. Örneğin, eleman alırken bu elemanın katılımcı bir kültüre sahip olması, takım halinde çalışmayı başarabilmesi, işe bağlılığı ve iş yapma becerisinin yüksek olması, kendini geliştirme isteği gibi ölçütler, sahip olduğu sosyal ve siyasi ilişkilerden daha öncelikle dikkate alınmalıdır. Dahası, bu yaklaşımın bir kişi veya duruma bağlı olmadan belediyenin kültürü haline gelmesi gerekmektedir.

İkinci önşart ise kamuoyunun, daha doğrusu seçmenin yönetimin kalite uygulamalarını anlaması ve takdir etmesi gereğidir. Sözelimi, belediye meclislerinde halkın temsil edilmesini sağlamak gerekli ancak yeterli değildir. Bu katılımın gerçek anlamını bulması için işlevsel olması ve bireysel heves ve beklentilerin ötesinde toplumsal yarar gözetmesi gerekir. Seçmen tercihlerinde akrabalık, hemşerilik gibi etmenlerin belirleyici olduğu ortamlarda kaliteden anlaşılanlar elbette çok farklı olacaktır.

Bu yönüyle bakıldığında belediyelerde kalite yönetimi bir samimi tavır olarak benimsense dahi, Türkiye gerçeğinde daha alınması gereken çok uzun mesafe olduğu açıktır. Bu tür iyiniyetli yaklaşımların kurumsallaşabilmesi için arkasında kesin-tisiz ve güçlü bir iradenin olması gerekir. Bu şartı Türkiye'nin sosyal ve siyasi gerçekleri kaldırır mı? Bilemiyorum.

Kasım 2006

İKİ ASIRLIK AVRUPALILIK SERÜVENİN SON NOKTASI: "BİZ AVRUPALI DEĞİLİZ!"

Herkesin her konuda uzman ve alim olduğu bir memlekette yaşıyoruz. Peşin bir itirafta bulunayım: Bu satırların yazarı AB konusunda bir uzman değildir, âlim de değildir. Konuya dair bilgisi bu satırları okuyan herhangi bir kimseden daha azdır, fazla değildir. Hatta biraz daha ileri gitmek gerekirse, konuya ilişkin yorumları da "rasyonellik ve katı mantıksallıktan" öte keyfi bir "duygusallık ve sezgisellikle" örgülenmiştir. Yazının kimseyi herhangi bir konuda ikna ve inandırma gibi bir çabası ve iddiası da yoktur, sade bir "çeşni" mahiyetindedir. Bu itiraflar, okuyucuyu hafife almışlığın değil, bilakis ciddiye almışlığın ve ahlakiliğin yansımaları olarak yorumlanırsa hakkaniyet galebe çalacaktır.

Bu Mağrur Tavrını Takmayacaktın...

Bakoyanis hanımefendi (ki kendisi Helenlerin Dışişleri bakanıdır ve bizimle muhatap olma tenezzülünde bulunan en üst düzey Yunanlıdır), lütfedici bir tavırla "Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik SÜRECİNİ (bu ne demek se? Süreç, "kısır döngü" ile eşanlı mı acaba?) desteklediklerini, ama "Türkiye'nin de bazı yükümlülükleri yerine getirmek zorunda olduğunu" (durun ben size bu bitmez tükenmez yükümlülüklerin son kertede nereye varacağını söyleyeyim: Türklerin Anadolu'dan çekip gitmesi! Bir Yunanlıyı ve bir çok Avrupalıyı bundan başka bir çözüme razı edemezsiniz.) uzun burnunu mümkün olan en fazla yükseklikte tutarak ifade ediyor. Eyvallah!

Fransa'dan işittiğimiz azarların, yediğimiz "tokatların" (bunlar şahsımın değil, âli Türkiyeli basının ifadeleri) haddi hesabı yok.

Yok ödevimizi iyi çalışmadık, yok bir kez daha Avrupa'ya rezil olduk, yok biz adam olmayız, yok biz daha soykırım yaptığımızı dahi kabul edebilecek olgunluğa ulaşp "taritimizle yüzleşemiyoruz" (herkes Fransa'ya Cezayir'i, Ruanda'yı hatırlatıyor ama kimse sormuyor, "- azizim Fransa, biz Ermenilerle boğuşurken sen Antep'te turistik seyahate mi çıkmıştın?) . Hadi bu kadar aşğılamadan sonra bir de ödölümüz olsun: "Türkler için en iyi çözüm imtiyazlı ortaklık!" Eee, bize de buna da "eyvallah" demek düşer elbette.

Almanya, İtalya, İngiltere, İspanya, Belçika, Danimarka (Danimarka da birkaç parantezi hak ediyor ama yazının bütönlüğü tamamen kaybolacak endişesiyle kendimizi frenleyip geçelim) hepsi kendi yazdıkları senaryoda bize biçtikleri veya biçmedikleri rollere göre bir şeyler söylüyorlar. Hesap içinde hesap ve elbette herkes kendi hesabının peşinde. Onlara da "eyvallah".

Eyvallah diyoruz, sabrediyoruz, dudağımızı ısırarak susuyoruz ama bir de Kıbrıs Rum Kesimi, (sırada Malta ve Lüksemburg var!) gibi bir ölkelerden "fırça" yiyoruz ya, buna katlanmak için "hangi stratejik gerekçelerin" arkasına sığınmalı? Kendime hangi rasyonel ve stratejik (ah bu kavramların büyüü!) gerekçeleri sıralamalıyım ki duygusal dalgalanmalarım öfke kasırgasına dönüşmesin? Müsekkin niyetine, bir dizi TÜSİAD, Mehmet BARLAS, Ertuğrul ÖZKÖK ve Mehmet ALTAN gerekçeleri geçiyor aklımdan ama vicdanıma ve gönlüme artık söz dinletemiyorum. "Yok" diyorum, "bu olmaz ama, bu zuldür" ve bu kadarını "Avrupai bir vicdan dahi kaldırmaz" diye inandırmak istiyorum kendimi. Allahım sen aklımı muhafaza et! Bir türlü adını aklımda tutamadığım Kıbrıs'ın Güney'inin başkanı, yine âli basınımızın deyimiyle Türkiye'ye "gözdağı veriyor". "Türkiye yükömlölüklerini yerine getirmezse veto hakkımızı kullanmaktan çekinmeyiz" diye ferman buyuruyor hazret, meydan okuyor. Ödümüz patlıyor. "Bölböllere emir var, lisan öğren vak-vaktan!" Alçak zaman, bize en sonunda bu lisanı da öğreteceksin ha?

Bu arada bir de not düşelim yukarıda AB üyesi ölkö temsilcilerinin Türkiye hakkında söyledikleri cümleleri alıntı yaparken tamamen hafızamı kullandım. Başka bir kaynağa bakmışlığım

yok. Bu durum bile bizim beynimize hangi ifadelerin ne derece derinden kazındığını göstermiyor mu?

Yeni Bir Tekerleme: "Tamam da, Ama Biz de..."

Ne zaman AB ile ilgili birisi bir eleştiri yaparsa bizde bu ifadeyle başlayan onlarca cümle kurar muhterem basınımızın saygın üyeleri. Birisi boş bulunup "AB bizi oyalıyor galiba" dediğinde, "tamam da, ama biz de yükümlölüklerimizi yerine getirmiyoruz!" cevabını mutlaka alacaktır. Tamam suç bizdeymiş. "AB bize diğer üye ve aday ölkelere uygulamadığı şartları uyguluyor, bu haksızlık değil mi? diye sorma gafletinde bulunun. "Tamam da, biz de kendi isteğimizle giriyoruz oraya, yoksa adamların bizi zorla davet ettiği yok!" Yine ben suçluymuşum. Birisi biraz cesaret gösterip "Ey millet, bırakalım bu AB'yi, kendimiz için daha iyi olan sistemi kendimiz kurarız!" dediğinde, "tamam da, biz de değişimi kendi toplumsal dinamiklerimizle gerçekleştiremiyoruz işte" denir. Şunu daha açık söyleyin bari, deyin ki, "biz kendi kendimize bir devleti yönetemeyiz, mutlaka dışarıdan birilerinin bize müdahale etmesi, bizi yönetmesi gerekir". Veya, "tamam bizim demokrasimiz ve ekonomimiz yeterince inkişaf etmemiş o yüzden üyeliğimiz belirsiz bir zamana bırakılmış, ama Romanya ve Bulgaristan bizden çok daha mı iyi durumdalar?" diye sorduğunuzda yine cevap hazır: "ama bizim de nüfusumuz çok kalabalık!" Tüh, yine düşüncelessiz davrandık, bu işi kestiremedik, nüfus faktörünü biz kısa düşünmeye programlı beyinler öngöremedik. Oysa 1963'te Ankara anlaşmasını imzalarken nüfusumuzun kaç olması gerektiği konusunda da bir madde koymalıydık. Ferasetten nasipsiz, basireti bağlı kullarmışız, çok yazık!

Kabul edelim ki her konuda kendini haklı görmek kadar her konuda haksız gösterilmek de hakkaniyete sığmaz. Ama, en azından bir milletin mensubu olarak kendini haklı görmenin sosyo-psikolojisi anlaşılabilir bir durumdur. Oysa, Türkiye'deki bir gruh, ister tarihi olsun ister günümüz de geçen bir konu olsun eğer bir anlaşmazlığın tarafı biz isek mutlaka bizim haksız olduğumuzu iddia etmeye şartlanmıştır. Dünyaya sanki bunun için gelmiştir bu zevat.

AB konusunu geçelim, aklınıza hangi konu gelirse gelsin bu güruhun neler diyebileceğini bir düşünün. Ermeni meselesi, malum tamamen bizim suçumuz. Tartışmak bile anlamsız. Peki ya Kıbrıs? E tabii, Kuzeyde bir "korsan devlet" kuran biziz ve onu da yüzümüze gözümüze bulaştırdık. Hatta öyle bulaştırdık ki Kıbrıslı Türkleri dahi memnun edemedik, ne İsa'ya ne de Musa'ya yaranabildik. Tamam da "biz BM çözüm önerilerine evet dedik, onlar hayır dediler, onların bir suçu yok mu?" diye sormak anlamsız, zira cevap bellidir: "ama artık çok geç kaldık!" Yine tren kaçtı.

"Yunanistan ve diğer AB ve NATO müttefiklerimiz terör örgütünü destekliyor, teröristbaşı yakalandığında elinde kimin pasaportu vardı? Yunanistan yıllarca terörist örgütü hem imkan ve kaynak hem de psikolojik olarak destekledi, hadi bunlara da cevap verin bakalım? Elbette zevatın bir cevabı vardır: "ama bizim sosyal bünyemiz de terör üretmeye çok müsait". Yine iskaladık anlayacağınız. Bakın, Meriç nehri bir gün taşarsa ki taşacağı kesin ve baraj kapakları Bulgaristan'ın elinde oyuncak; hatta Yabancı Damat dizisi mutsuz sonlar biterse, emin olun suçlu yine biz olacağız.

İşte tam bu noktada bir açıklamada bulunmak elzem oldu. Eğer Türkiye'nin anlaşmazlık alanları Batı ve İsrail ile ilgili ise, bu durumda mutlaka Türkiye'yi peşinen mahkum eden bu zevat ve zihniyet, söz konusu anlaşmazlık diyelim ki İran ve Arap dünyası ile ilgili olduğunda bu peşin hükümlülüğünden hemen cayabilir. O noktada başka peşin hükümler ve ezberler devreye giriverir anında. Bilinçaltı mı yoksa göbek bağı mı -hatta mide borusu ve bağırsak ilişkisi de olabilir- zevat Türkiye'nin haklı veya haksız oluşunda bile hakkaniyet ölçütlerine dair, sair ve kendi varlığının gerekçesi olan propagandalara baş vurur. Dalkavuklar gecesidir yaşanan.

Örnekleri uzatarak yormayayım sizi. Bu terazi bu sıklıeti çekmez dostlar. Hem Müslüman, hem Türk hem de Anadolu'da, hem de bin yıldır!. Bu kadarı fazla. "Hepimiz Bizansız" buyurmuş "Cak Şirak" (böyle yazmak geldi içimden) hazretleri, "yapma hazret!". Ben Malkoçoğlu maceralarıyla büyüdüm. Kahpe Bizans'ta bir tek yiğit tanırım o da sonradan müslüman olacak

olan güzel Elenora'dır. Hadi beni boş verin, hepimiz Bizans olduğumuzda dinimiz ne olacak ve hangi dilden konuşacağız? Geçmişimiz, yani hafızamız ne olacak, hangi kimlik sahibi olacağız? İstanbul'un fethinin adını ne koyacağız ve Kurtuluş Savaşının adı da "Kardeşler Savaşı" olarak değiştirilecek mi? Tek kimlik uymaz, mızrak çuvala sığmaz anlaşılın: Medeniyetler ittifakına devam. Ama ittifak ortaklığı çağrıştırmıyor mu? O zaman "imtiyaz" da istemeyiz, gerçekten adil ortaklar olalım yeter ha, ne dersiniz ortaklar?

Bu Serüven Yordu Bizi, Başka Seçenek Yok mu?

Bazen kendimizi doğuya doğru giderken sürekli arkasına, yani batıya bakmak zorunda kalan birisine benzetiyorum. Ama batı da bize ait ne var, onu da bilmiyoruz. Cazibesine kapıldığımız şey bir bilinmezliğin, muammanın, müphememin hatta istifhamın ta kendisi. Ne doğuyu görebiliyoruz yeterince, ne de batıya gidebiliyoruz bu yüzden. Sadece boynumuzun tutulduğu, hızımızın kesildiği, yolumuzun kaybolduğu yanımıza kâr kalıyor, yapabileceklerimizi de yapamıyoruz. Heba edilmiş bir zaman, enerji, ideal ve kaynaklar yığınıdır karşımızda duran. Toplamından huzur değil, hüznün çıkıyor bu serüvenin.

Bu Batıya, ait olmadığın bir iklime gözü kapalı göçüş, bu hesapsız kitapsız gidiş, tükenişin ta kendisidir aslında. Türkiye'de hiç şehir görmeden Berlin'e çalışmaya giden işçilerimiz bu serüvenin ete-kemiğe bürünmüş halidir: Sonu apartman balkonunda tavuk, koyun beslemeye kadar giden. Otuz yıl yaşadığınız bir ülkenin dilinde çay isteyemez, tren bileti satın alamazsınız. En kalabalık caddelerinde dolaştığınızda bile caddenin ve havanın sizi yabancıladığını hissedersiniz. İşbölümünde "en alttakiler" düşer hissenize, sosyal entegrasyondan alacağınız pay ise "dönerciliktir", hadi biraz da "tekstilci" diyelim isterseniz. Ekonomik, toplumsal, siyasi çalkantılarda akla ilk gelecek günah keçisi sizsiniz. Görünüşünüz ve giyiminiz ve hatta dininiz, yetmedi peygamberiniz bile "terör" ile özdeşleştirilerek açık ve korumasız bir hedefe dönüştürülürsünüz. Yaman bir cenderenin içinde olduğunuzu anlarsınız vesselam ve çaresizlik en ağırından kaplar düşünce ve bedeninizi: yapayalınızdır. Daha da kötüsü geldiğiniz yerden de koptuğunuzu hissedersiniz, kendinize ad

bulmakta zorlanır, "Turken raus!" ile "Alamancı" ikilemi arasında sığınacak bir "taraf" ararsınız. Tıpkı ülkemizin "doğu ile batı" arasında sıkışması gibi. İnanmayacaksınız ama yurdumuzun bunca deprem tehdidi altında olmasının sebebi de bu doğudan batıya doğru kayan plakaların ülkemizde sıkışıyor olmasıdır. Bu bilinçsiz kayış, bu sürükleniş deprem üretir ancak. Kimlik yok olur, kişilik tükenir, hafıza buharlaşır, aidiyet duygusu dumura uğrar; geriye kalan bir posadır artık: Posa ne kadar limonsa siz de o kadar sizensiz.

Şimdi şöyle derin bir soluklanmak, köşeye çekilmek ve başımızı iki elimiz arasına alarak "beyin zarına sülük" deydirmek gerek. Zaman, tefekkür zamanı. Biz kimiz diye sormalı önce, biz niçin varız, nereden geldik ve nereye gidiyoruz? Bu karşımızda sürekli yüksek tondan konuşarak bizi azarlayan, aşağılayan, güruh kim? Benden görünüp beni taşralı varsayanlar kimler? Benim ağızdan bana ait olmayan sözleri kimler söylüyor. Cepheye sürecek adam arandığında ilk akla gelen ben olurken, şartların normalleştiğinde niçin "öz yurdumun garibi, öz vatanımın paryası" oluyorum? Ben hangi iklimin nadide çiçeğiymişken burada gün yüzüne hasret solmaya durdum? Benim sevdalarım yok muydu, ben hangi cevherleri hangi çöplüklerde heba ettim? Elimde neyim kaldı ve daha neyim günah çukurlarında yok olmaya yüz tutacak?

Bir soluklanmaya ihtiyacımız var. Kimsenin tepemize kalkmadığı, başımızda kılıç sallamadığı, üzerimizde tepinmediği, sürekli ve tehditkar nazarla taciz etmediği bir zamana, bir huzur limanına ihtiyacımız var dostlar. Bunu çok görmeyin bize. Düşünme hakkıma asgarisinden olsun saygı gösterin. Söz!, kendi zaafılarımı kendim itiraf edeceğim. Kapitalizmle yaşamayı beceremiyorum, kabul! diyeceğim. Bizim zihniyetimiz maddeye sizin atfettiğiniz önemi atfedemiyor diyeceğim, işte bu yüzden "Protestan ahlakı ile kapitalizmin ruhunun" şekillendirdiği bir üretim ve tüketim dünyasını anlamlandırmakta ve ona uyum sağlamakta zorlanıyoruz, acımız bundadır, diyeceğim. Siz buna "çağrı iskalamak" da deyin isterseniz. Bakmayın, "Çırağan saraylarının adına "iftar" denilen oruçsuz akşam yemekleri de sizin bildiğiniz gibi "İslam'ın Protestanlaşması" falan değildir. Bu iklimde yeşere-

cek bir kavram değildir dñnyevilik. Bu zevahirdir, seraptır, halüsünasyondur. Biz bu dñnyayı da sizden farklı anlarız, ötekini de. Biz eşyayı da sizden farklı anlarız, insanı da, evreni de varlığı da. Siz bunları bizim "acziyetimize" yorun, biz ise "en kutsal hazinelerimiz" olarak görelim. Biz sizden değiliz "ortaklar", siz de bizden değilsiniz. Hadi el sıkışalım artık, bizi kandırmak kolaydır bak. Bir tebessüm edin, bir kıyama durun Sultanahmet'te, bayrağımızı bir kere sallayıverin ne olur? Dinimize küfrettiğinizi dahi unutuveririz hemen. Misyonerliđinizi unuturuz, Lozan'ın dışına çıkarak "ekümen" deyişiniz de artık fazla dokunmaz bize. Biz böylesine saf, böylesine nahif, böylesine unutmaya hazır, böylesine gani gönüllüyüz. Yoksa zaaflarımız gücümüz mü, ne?

Hadi ebedi ortaklar, el sıkışalım!

Aralık 2006

YOKSULLUK YOKLUKTAN GELMİYOR

"Bir garip ölmüş diyeler..."

Yoksulluk Yokluktan Gelmiyor Ne Yazık ki...

Tam da Forbes'in dünya dolar milyarderi listesine 8 Türk'ün yer aldığını öğrendiğimiz bir döneme denk geldi yoksulluk üzerine yazmak. Dünya genelinde en zenginler listesinde yer alanların çoğunun ABD'li olması tuhaf değil. ABD dünya ekonomisinin zaten % 25'ini tek başına gerçekleştiriyor ve "piyasa ekonomisi" mantığı ile zaten "zengin olanı seviyor". Ancak ilk 10 zengin arasında bir tane bile Japon, İngiliz, Fransız yer almazken bir Hintli, bir Meksikalı ve bir de S. Arabistanlının yer alması esas manidar olan. Ülkemiz açısından bakıldığında ise "temel yoksulluk göstergelerine" ilişkin veri bulmakta bile zorlanıyoruz. Böyle bir kaygımız, yoksulluk gibi bir derdimiz yokmuş gibi. Varsa yoksa borsa ve para piyasaları.Yoksulluk yokluktan gelmiyor aslında. Yoksulluğu üreten işbilmezlik, vurdumduymazlık, daha başka şeyler ama en fazla da yolsuzluk, ahlaksızlık. Yolsuzluğun ürettiği yoksulluk en katlanılmaz olanı.

Size aç torunlarını doyuramadığı için Hz. Ömer'e serzenişte bulunan ninenin kapısına gece yarısı sırtında çuval ile dayanan halife örneğinde, çocukluğumuzun bizi başka alemlere taşıyan menkıbelerinden söz etmeyeceğim. Fatih Sultan Mehmet'in "kimse görmeden fakirlere yemek taşına!" mealindeki vakıf senedi ifadesini de bilirsiniz zaten. Çanakkale mahşerinin yokluk günlerinde çorbasını İngiliz esire ikram eden Mehmet'lerden de söz etmeye gerek yok. Bu hikayeler bitti. Şimdi "piyasa ekonomisi" gerçeğiyle yaşıyoruz. Şimdi insan vasfımızın" önüne

"tüketici" kimliğimizi oturttuk. Şimdi "yardım edebilirliğimizce" muteber değiliz artık, aslolan tüketebilirliğimiz. Üzerimizde taşıdığımız marka kadar değerimiz var bu dünyada. Bankaya gittiğinizde hesabınızın kabarıklığı derecesinde itibar görürsünüz ancak. Markette yaptığınız alışverişin miktarınca tebessüm düşer payınıza. Altınızdaki arabanın markasınca trafik polisinden muamele bekleyiniz. Yoksulluk yokluktan gelmiyor ne yazık ki, yoksulluk yüreklere yerleşiyor midenin dolduğu oranda. Yokluk paylaşılabılır ve paylaşıldığında ortaya çıkardığı enerji yüreklerin ısınmasına, vicdanların parlamasına yardımcı olur. Böylesi bir durumda en azından vicdan müsterihtir. Ama haksızlık paylaşılamiyor. Vicdan haksızlığı içselleştiremez, haksızlık ancak vicdanın bay-pas edilmesi ile hayat bulabilir.

Yoksulluk üzerine söz ederken özel bir hassasiyet göstermeyi gerekli kılan bir durum var: Sermaye düşmanlığı ile haramzade düşmanlığı arasındaki farkı tam olarak ortaya koymak. Zira tanımı gereği "sermayeye" düşman olmak, olguları sınıfsal düzeyde analiz etmeyi gerekli kılar. Emek-sermaye diyalektiğinin son noktada getireceği varsayılan ütöpik mutlak eşitlik üzerine tahlil yapmak bizim işimiz değil. Ama yoksulluğu hak, hakkaniyet, adalet ve ahlak temelinde analiz etmek, insan olmanın gereği. Bunun için başka bir dayanağa, ideolojiye gerek yok. Salt insan olmak, dünya genelinde açlık sınırı altında olan milyonlar için kaygılanmak ve kahırlanmak için yeterli.

Yoksulluğun Flu Bir Resmi

Ülkemiz açısından da, dünya genelinde de yoksulluğun net bir resmini ortaya koyacak verilere sahip değiliz. En sağlıklı verileri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde yürütölen araştırmalardan elde edebiliyoruz. Buna göre ülkemizde nüfusun % 3.4'ü günde 1 doların altında; 18.7'si ise günde 2 doların altında bir gelire hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Nüfusun % 27'si ise (yani yaklaşık 20 milyon insan) ulusal yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yoksulluk resminin vahametini anlamak için çevremize, köylerimize, şehirlerin kıyılarına yığılmış insanlara bakmak yeterli. İnsani gelişmişlik düzeyi açısından da vahim durumdayız. Eğitim, sağlık, beslenme, barınma gibi insan olmayla özdeşleşik

ihtiyaçlarını karşılayamayan milyonlar var. Hepsini bir yana bırakalım (nasıl bırakacaksak) hâlâ su bulamayan köylerimiz var. Cinsiyetler arasındaki eşitsizlikler, toplumsal yapıdaki kopukluklar... hep insani anlamda ne denli büyük bir zafiyet içerisinde olduğumuzun birer göstergesi.

Dünyanın durumu daha da vahim. Yaklaşık 350 milyon insan günlük 1 doların altında bir gelire sahip. 580 milyon insan ise 2 doların altında bir gelire hayatını sürdürmek zorunda. "Dünya Yoksulluk (World Poverty) grubunun verilerine göre dünya nüfusunun % 80'i düşük standartlı barınma imkanına sahip. % 70'i okuyamıyor. % 50'si kötü besleniyor. Sadece ve sadece % 1'i üniversite eğitimi alabilmekte ve yine sadece % 1'i bilgisayara sahip. Bu satırları yazarken ne denli şanslı olduğumu düşünmeden edemiyorum elbette.

İşte size bir Türkiye ve Dünya yoksulluk resmi. Neresinden bakarsanız bakınız lütfen.

Yoksulluğun Gerekçe ve Çözümlerine Dair

İdeolojik Açıklamalar

Vicdanları örselemek bahasına bazı sorular sormak gerekiyor. Bu soruların en başta muhatabı kendi vicdanıdır elbette. Zira, bu soruları sormadan vicdanımız sızlamasın diye görmezden geldiğimiz toplumsal gerçeklikle yüzleşmemiz mümkün değil. Bu sorular bireysel çıkar ve beklentilerden arındırılmış olarak sorulduğunda, toplumsal gerçeğin üzerinde sindirdiğimiz tortuların çözülmesine, gerçeğin bütün açıklığıyla karşımıza çıkmasına neden olur. Niçin bazıları zengindir de kimileri yoksul? Niçin birileri doğduğunda varlıkla doğuyor da birileri en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamıyor? Hiç, parası olmadığı için hasta olan çocuğunu doktora götüremeyen, ona ilaç alamayan bir babanın veya annenin yerine koydunuz mu kendinizi? Plazaların dibinde sığıntı babından konuşlanmış tek göz mekanlarda süregelen yaşam, soğuk kış gecelerini evsiz olarak geçirmek zorunda kalış, yedi yaşında bir çocuğun ailesinden kopuşu ve sokakların canavarlığına yem oluşu bir insanın vicdanında ne türden sarsıntılar yapar? Ve eğer böylesi görüntüleri kanık-sadıysak, varlık içindeki bizler ne tür yokluklarla malulüz da bun-

dan bihaberiz? Yoksa "şükür" bizde "daha fazlasını elde etmek adına" lisan-ı rüşvet misalinden, boğazdan aşıya inmeyen bir kuru kelama mı dönüştü? Bu sorular karşısındaki tavır, kaçınılmaz olarak bir ideolojik çerçeve de oluşturuyor aslında.

Önce iki ideolojik uçtan başlayalım: Kapitalizm/piyasa ekonomisi ve sosyalizm/komünizm. Ne diyor kapitalizm? Piyasaya sunabileceğin bir değer yarattığın müddetçe "piyasa (siz buna hayat deyin aslında) içinde kalabilirsiniz, aksi durumda piyasanın dışına atılırsınız: önce marjinalleşir uçlara itilirsiniz, daha sonra ise uçurumlara, yani hayatın dışına... Bu kadar basittir. Eğer piyasaya emeğinizi, ürününüzü, hizmetinizi sunamıyorsanız veya sunuyor da piyasa bunu kabul etmiyorsa, size gerek duymuyorsa, sizin yokluğunuzu da hissetmeyecek demektir: Yok olmaya mahkumsunuz anlayacağınız. Bu gerçekten bu kadar basittir ve acımasızlığı da bu basitliğinden gelmektedir.

Dürüstlük adına söyleyelim: Kapitalizm elbette "piyasanın dışına itilenlere" ilişkin önerilerde bulunuyor. Birinci önerisi "uyum sağlamayı becerebilen yaşar" özetinde ifadelendirilebilen sosyal Darwinizmdir. Toplum bu sayede kendini "uyum sağlayamayan türlerden" korur. Doğal eleme sayesinde toplum zinde, hadi daha düzgün bir ifadeyle söyleyelim, rekabetçi kalır. Bu öneriyi "insancıl" bulmayanlara da cevap veriyor kapitalizm: "O zaman piyasa koşullarının yarattığı toplumsal arzuların giderilmesi için sivil toplum kuruluşları aktif rol üstlensin". Devlet sosyal bir işlev üstlenemez. Devlet sadece ve sadece rekabeti düzenler, pazarın işlerliğini sağlar. Devlet "baba" falan değildir. Piyasanın jandarmasıdır sadece. Ülke de "vatan" falan değildir, bir "şirkettir" adeta; hatta adetası da yok, basbayağı bir şirkettir. Eğer insan sayısı bireyler yoksa toplumda, insan piyasa çarklarına terk edilecek ve uyum sağlayamayan yok olacak. Kapitalizmin ideal önerisi budur.

Piyasa o kadar kutsaldır ki mesela kanserin ilacı bulunsa bile "piyasa hazır olmadan önce" pazara sürülmez. Bu arada ölenler "uyum sağlayamayanlardır". Eğer silah arzı fazlası varsa bunu çözüm yolu savaşlardır ve savaş çıkarılması bir piyasa zorunluluğudur. Bu kutsallık mesela en iyimser rakamla birkaç bin kişinin borsadaki menfaatlerini kutsarken, birkaç milyon insanın

yaşama hakkına ilişkin bir öneride bulunmaz. En kötüsü nedir bilir misiniz? Kutsanan piyasaya ilişkin eleştirilerde bulunduğunuz anda "deli gömleği" giydirilirsiniz. Bu kutsallığa ilişkin şikayetlenme hakkınız bile yoktur. Sessizce boyun eğmek düşer nasibinize.

Kapitalizmin karşısında ise, tattığı acı yenilgiye bağlı olarak daha mahcup duran bir ideoloji var: Sosyalizm. Birlikte üretip, birlikte tüketme esasına dayalı ama kendi kurallarının getirdiği açmazları aşamayacak kadar dogmatik ve insan tabiatını anlayamayacak kadar gerçeklikten uzak. Eşitlik olarak tanımladığı durumun bizzat eşitsizlik ve adaletsizlik anlamına geldiğini geç fark etti. Fark ettiğinde ise artık yoktu zaten. Dahası, tanımladığı eşitlik, tanımı gereği kendi eşitsizliğini yaratıyor. Çok çaba harcamayla harcamayanı, iyi niyetliyle kem niyetliyi aynileştirmek eşitsizliğin bizzat kendisi değil midir? Halk adına karar verme yetkisini eline alanların zamanla halktan kopuk bir kast sisteminin yaratıcıları olması da cabası. Sınıfsızlık adına altında oluşan "kaymak tabaka", "bütün yeşiller eşittir ama bazı yeşiller daha eşittir" ifadesindeki kaba formülasyonu hak etmişti zaten. Hak ettiğini de buldu ve iflas bayrağını dikiverdi: Tarihin sonu! veya yolumun sonunu başa döndürdün!

Peki Ya Şimdi? Bu Yol Nereye Çıkar?

Peki ya şimdi? Kapitalizm ile sosyalizm arasında bir "orta yol mu" aradığımız? Karma ekonomi kolaylığına mı sığınacağız, birazcık ondan birazcık bundan diyerek? Bunu bilemediğimi ifade ve itiraf emeliyim. Bu babdan tevdi edilecek bir çok suale verilebilecek cevabım yok, bunu kabul ediyorum. Kapitalizm karşısına en az onun kadar üretken ama ondan daha adil ve ahlaklı bir yol henüz yok. Önerilenlerin içerisi ise dolmadığı için inandırıcı olamıyor. Ancak, yeni yolların, yeni anlayışların ortaya çıkacağı iklimi de yok ediyorlar bilerek veya gafletle. Yeni bir dil, yeni kavramlar oluşturma ihtiyacı duyulmadan yeni anlayışlar ortaya çıkmaz. Düşünce dünyamıza giydirilen deli gömleği, bizim kutsanan piyasadan başka bir seçeneği aklımıza dahi getirmemize izin vermiyor. Düşük tonda da olsa dillendireceğiniz seçenekler dudak bükmelerle, hakir görmelerle ve gerektiğinde azarlamalarla güdük kalmaya mahkûm ediliyor. "Siz hâlâ orada

mısınız?, dünya değişti artık, geçin bunları" ifadesine hangi akademisyen, hangi düşünce insanı muhatap olmak ister?

Ama her ne olursa olsun, birlerinin de kaybedenlerin adına konuşması gerekir. Bu dünyayı bir "rekabet ortamına" bizler dönüştürdük ve eğer birilerinin bu yarışta nefesi tükeniyorsa, onun üzerine basarak, altta kalanı ezerek, "her ne bahasına olursa olsun" niyetine hedefe kilitlenmekten başka seçeneklerin de olması gerekir. Ve bu dünya eğer bunca zilleti hala kaldırıbiliyorsa, bunca adaletsizliğe ve haksızlığa karşı hala dönmeye devam ediyorsa, bilin ki bir yerlerde saklanmış bir çözüm umudu da vardır ve keşfedilmeyi bekliyordur. O yüzden çözümü önermemekten çok, çözüm arayışını terk etmek yılgınlıktır ve elbette acizliktir.

Yoksulluğun Siyaseti ve Siyasetin Yolsuzluğu

Bu noktada "merkezi ve yerel yönetimler yoksulluğun üzerine önemle eğilmeli ve acil tedbirler almalıdırlar, aksi taktirde toplumsal patlamaların yaşanması kaçınılmaz olacaktır" türünden beylik laflar edecek durumda değiliz. Yoksulluğa ilişkin her siyasi partinin söylediği bir şeyler var ve bunu söylerken gerçekten de az sayıda da olsa samimi olduğuna inandığımız siyasetçiler de var. Ama bu sistemden refah, adalet, şeffaflık, dürüstlük çıkmıyor işte, çık-mı-yor. En samimi duygularla siyasete atılan ve bu konuda vicdanı sızlayanların da süreç sonucunda ya sistemin dışına itildiklerini veya sisteme uyum sağladıklarını, yani vicdanlarını askıya aldıklarını görüyoruz.

Siyaset hala bir "ulufe" ve "üleştirme" mekanizması olarak algılanıyor, bir "yatırım alanı" olarak görülüyorsa; hukuki ve ahlâkî denetim mekanizmaları gelişmemiş veya zaafa uğramışsa, gelenin ve gidenin kim olduğu artık anlamını yitiriyor. Kazananlar ve kaybedenler oluyor ama sistematik olarak kaybeden bir kesim var: Toplumsal hayatın ucuna itilenler, işte onlar her zaman kaybediyor. Bu kaybedenler safı ne denli genişliyorsa, biliniz ki milletleşme süreci de o denli gecikiyor demektir. Hikayenin özü ve özeti budur işte.

Ocak 2007

VESAYET LÜTFÜN GETİRİSİDİR; BİRAZ DA TAHAKKÜM DEMEKTİR

İdeal bir toplumsal kurgulama yapma imkanımız olsaydı acaba ortaya nasıl bir resim çıkardı? Herkes, yeteneği ölçüsünde katkı yapıp getiri elde etsin isterdik. İnsanlar, düşüncelerini söyleme ve arkasında durma sorumluluğunu üstlenmeli, yetki verirken hesap soracağını da bilmeli böyle bir toplumda. Yetkiyi alan da, hesap vereceğinin farkında olmalı. Ve elbette bütün bunlar heyecanlı bir sesle ve yüksek tonda atılan meydan nutuklarında, boşluğa söylenen sözler değil, gerçeğin kendisi olmalı. Yetenek ve liyakat yarışmalı, kirli ilişkiler dürüstlüğe galebe çalmamalı. Bilgisi ve farkındalığı yüksek bireylerden katılımcılığı, liyakati, dürüstlüğü talep etmek mantıklı. Ama, ya kendi ayakları üzerinde duramayan veya geleceğini yetenekleriyle değil de değişik ihsan ve dalkavukluk oyunları ile inşa etmeye çalışan kişilerin öne çıktığı bir toplumsal yapı söz konusu ise? Peki, niçin kimi toplumlar bu tür toplumsal araza karşı kendini bir dereceye kadar koruyabilirken diğerleri yapamıyor bunu?

Bilim, hatta hayat, kendini sebep-sonuç ilişkisi üzerinde anlamlandırır. Bu ilişkiyi iyi çözümleyemez, sebepleri sonuç veya tersi zannederseniz, çözümleri de anahtarın kaybolduğu yerde değil, ışık yanan yerde ararız. "Merkez ile yerel yönetim arasında bir vesayet ilişkisi var mıdır?" sorusu elbette önemlidir. Ancak, burada vesayete nasıl bir anlam yüklendiği ve bu anlamın yükleniş sebepleri de önemlidir. Bu anlamın açıklanabilmesi için, sağlıklı bir sebep-sonuç ilişkisinin kurulması gerekir.

Tartışmaya girmeden önce bir hususun açıklanması gerekir: Türkiye'de son dönemlerde, özellikle de AB sürecinin etkisiyle olsa gerek, bir algılama biçimi oluştu: Merkezilik kötü; adem-i merkezilik veya yerindenlik iyi. Yerindenlik, doğrudan katılımcılık ve demokrasi olarak yorumlanıyor. Bu mantığın doğal uzantısı olarak bugün yaşanan "yerel" sorunların temel sebebi merkezin yerele tahakkümü. Tahakkümü değilse bile, yeterince özerklik vermemesi. Acaba bu gerçekten böyle midir? Sorunların temel sebebi bu mudur ve çözüm aranacaksa buradan mı başlanmalıdır? Veya, yerindenliğin gerçekten demokratikleşme ile eşanlımlı kullanılması ne derece doğrudur? Burada, gücün hangi yönetime verildiğinin yanında, o yönetimin niteliği de önemli değil midir? Böylesi bir tartışmada bu ve benzeri sorulara yeterince kafa yormadan, sorunu sadece belli kavramları kutsallaştırıp diğerlerini tekfir ederek çözmeye çalışmak, duvara söz anlatmayla eşdeğerdedir. Biz kavramları putlaştırıp şeytan ilan ederken, iliklerimize kadar işlemiş idari ve toplumsal çürümüşlük karşısında çaresizliğimizi örtmüş mü oluyoruz?

Merkezilik ve Yerindenlik: Gözden Uzak Olan Gönülden de mi Uzaktır?

Merkeziyetçi, adem-i merkeziyetçi üzerine yoğun tartışmalar var. Modernleşmenin bir uzantısı olan merkezi, hiyerarşik örgütlenmelerin yerine adem-i merkeziyetçi ve daha basık- yatay örgütlenmeler, post-modernizmin gündeme gelişiyle birlikte sıkça dillendirilmeye başlandı. Birden müthiş bir dönüşüme heveslendik. Ancak, derin sulara dalan dalgıçların bile birdenbire yüzeye çıkmaları ciğerlerinin patlamasına neden olur. Donma tehlikesiyle karşı karşıya olan birisinin ilacı sımsıcak bir ortam değil, hatta karın kendisidir bilakis. Açlık grevine giden birisinin midesini tıka-basa doldurarak iyileştiremezsiniz, önce sıvı gıdalarla yavaştan alıştırarak gerekir. Her sistem, belli bir uyum gösterme hızına sahiptir. Bu hızın aşılması, göktaşlarının atmosfere çarpmasına benzer, taş parçalandığı gibi sistem de kendini yok edebilir veya işlevsizleşebilir.

Aslında bir yerde "merkez" varsa, orada "çevre" olması mantıksal bir kaçınılmazlık. Merkez, kavram itibariyle "çevreye hükmeden" demek aslında. Onu yöneten, yönlendiren. Askeri

bir karargah gibi, bir firmanın genel merkezi misali. Bu durumda hiyerarşik bir ilişki, astlık-üstlük kendiliğinden doğuyor zaten. O zaman kabul edelim ki merkezin çevreye, yani yerele icbar edebileceği şeyler olacaktır. Önemli olan bu ast-üst ilişkisindeki hiyerarşinin katılığıdır. Şimdi deniyor ki, artık korkularımızdan sınırlanım ve yerele güvenmeyi öğrenelim. Onu tahakküm altında tutmak, kendi ayakları üzerinde durmasını öğrenmeyi engelliyor. Üzerine bu kadar abanılan yerel, isteklerini ve beklentilerini normal olmayan yollardan dışarıya vurma refleksi gösteriyor ve işte terör de, şiddet de buradan doğuyor. Keşke her denklemdeki değişkenler arasındaki korelasyon bu kadar tahmin edilebilir netlikte olsaydı. Ama öyle olmuyor işte.

Doğrudur, merkezin bin bir türlü zaafı var. Yereli okuyamıyor, anlayamıyor ve sorunları çözemiyor. Sahi, bu merkezi kimler icat etti öyleyse? Bir adım daha öteye gidelim, yerel kendi gerçeklerini daha mı iyi anlıyor ve zaafından daha mı arınmış durumda? Biraz da ters mantıkla düşünelim: Merkez mi yereli vesayeti altına alıyor, yoksa yerel mi merkezden vesayet talep ediyor?

Kabul edelim ki toplumsal genlerimizde merkezilikten yana bir duruş hakim. Merkezle çözülen bağlar sükuneti değil, kaos getirdi koskoca Osmanlı'ya. Biraz daha özerklik, biraz daha otonomi derken bırakın aradığımız huzuru bulmayı, Sevr ile yüz yüze geldik. Bu bizi korkutuyor elbette. Bu acı tecrübenin tortuları toplumsal bünyeden öyle hemencecik atılmıyor. O yüzden merkez, yerelde olup biteni sıkı sıkıya denetlemek istiyor. Yerelde, kendine mutlak itaati olanları görmek istiyor. Bu hem siyasetin gücü, hem de devletin gücünü garanti altına almanın yolu gibi. Aslında ortada zincirleme bir vesayet olgusu var. Devlet siyasete, siyaset millete, merkez yerele, yerel kendi çevresine... Çünkü...

Yüzyılların bize yüklediği şifreleri, kodları bir anda değiştirmek sanıldığı kadar kolay değil. Dahası, bunların hangilerini nasıl değiştirmemiz gerektiği konusunda da öyle geniş bir mutabakat yok. Birilerinin "mutlaka!" dediğine diğerlerinin "asla!" dediği; hiç kimsenin birbirini dinlemek, kendinden başkasının ne dediğini merak etmek gibi bir kaygısının olmadığı bir hengamedeyiz. Dahası, "değişmeli!" diyenlerin neyi, niçin, nasıl değiştirmeleri

gerektiği konusunda da belirgin bir perspektifleri yok. Bütün fikri sermayeleri, kutsanmış birkaç kavram etrafında dönüp durmalarından ibaret. Kediye yüklesen gidecek türden. "Değişmemeli!" diyenler ise yeni şartlara, yeni toplumsal olgulara karşı eskinin davranışlarıyla nasıl açılım getirilebileceği konusunda "havada kalan ve hamasetle maskelenmiş" cümlelerin ötesinde bir şey diyemiyorlar zaten. Bizim de ne dediğimizin anlaşılammaması, aynı cümlelerin etrafında dönüp durmamız, bu kafa karışıklığının her yere sirayetinin bir tezahürü zaten!

Böylesi bir ortamda olan nedir? Toplumsal enerjimizi sıfıra indiriyoruz ve eksenini etrafında dönüp duran bir tekne içerisinde farklı menzilleri kendine hedef edinmiş bir güruha benziyoruz. Herkesin enerjisini farklı yönler için akıttığı bir ortamda aynı yerde çalkalanıp durmaktan öte yaptığımız bir şey yok zaten. Küçük fırtınalardan büyük hasarlarla çıkıyoruz bu yüzden. Son onyıllarımıza bir bakın lütfen. Toplumsal enerjimizi harcadığımız onca olayın uzun dönemde milletin mukadderatı için bir fındık kabuğunu dolduracak hali var mı Allah aşkına? Ama, çözülmesi gereken esas konulara ilişkin ne söylediğimizi de bilen yok. İşsizlik, iç göç, verimsizlik, gelir dağılımının bozulması, iç ve dış borca bağlı faiz sarmalı, terör, toplumsal istikrarsızlaşma ve artan suç ve şiddet... Bu listeyi uzatalım ve soralım: hamasetin ve sloganın ötesinde bu sorunlara ilişkin kim, ne tür net önerilerde bulunabiliyor? Her dönem elimize yeni oyuncaklar alıyoruz ve oyalanıp bıkiyoruz bir süre sonra. Pislikleri halının altına itiyoruz. Yorulacağımız işlere kalkışmıyor, işyapıyor gözükmeyi işe tercih ediyoruz.

"İlkeler Bizden Yana Olduğu Müddetçe Makbuldür!"

Müthiş bir oportünizmle karşı karşıyayız. İlkeler, menfaatlerle çeliştikleri anda ihmal edilebiliyor. Siz hiç, "hayır sayın genel başkanım, beni bu belediye başkanlığı (veya milletvekilliği veya herhangi bir diğer makam) için uygun görüyorsunuz ama ben "seçilerek, tarafların reylerine başvurarak o makama gelmek isterim" diyen birisini tanıyor musunuz? Hafızamı yokladım ama birisini çıkaramadım doğrusu. Mutlaka aranırsa istisnalar bulunur. Ancak bu durum şöylesi bir gerçeği değiştirmez: Biz

makam elde etme noktasında demokrasiyi hatırlamayız da o makamın bahşettiği gücü daim kılma noktasında ve meşruiyetimizi artırma adına demokrasi aklımıza gelir: Heyhat, merkezi idarenin vesayetinin reddinin anlamlı olabilmesi için bu reddin "atama" noktasından başlaması gerekir. Vesayet, bahşetme ile eşanlımlı kullanılmalı ve her bahşetme içinde biraz lütuf, biraz da ihsan barındırır ve mutlaka bir gün karşılığı istenir! Lütuf ve ihsan eğer tanrıdan gelmiyorsa, mutlaka karşılığında bir bedel talebi vardır.

Bu durum elbette sadece milletvekilliği-belediye başkanlığı ile sınırlı değil. Şu anda rektörlük makamında boy gösteren nice şahıs, üniversitelerinden en çok oyu alarak değil, YÖK veya Cumhurbaşkanının himmetiyle buldukları mevkileri hak etmişlerdir. Bu atamalar elbette hukukidir, ama demokrasi bağlamında meşruiyetleri her zaman sorgulanabilir durumdadır. En fazla oyu almadığı halde rektör olarak atanmayı içine sindirebilenlerin cümlelerinin içerisinde sürekli olarak demokrasiyi sıkıştırmaları hangi karmaşık şuuraltının dışı vurumu acaba? Dahası, bu yöneticiler meşruluklarını artık hizmet sundukları topluma ve meslektaşlarına karşı değil, gücü elde ettikleri makamlara karşı gösterdikleri bağlılık ve itaat ile elde edebileceklerini düşünürler ve bunun gereğini yaparlar.

Gücü, esas kaynağından değil de başka mecralardan elde ettiğinizde ortaya niteliği önceden belirlenmiş net bir ilişki değil de, karmaşık, belirsiz ve şüphe götürür bağlantılar çıkmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak, yağdanlık, dalkavukluk, kral soy-tarılığı siyaset literatürümüzde kökleşmiş kavramlar olarak her gün karşımıza çıkmaktadır. Bu acıklı bir durumdur. Bu yüzden bu memlekette parti içi muhalefet diye bir olgu "hainlik" ile eşanlımlıdır.

Sorun Mevzuat Değil, Zihniyet!

Eğer ilişkiler bu şekilde oluşuyorsa, sizin getireceğiniz yeni mevzuat, çağdaş yönetim anlayışı vb. yaklaşımların ne anlamı olabilir? Kendi hastalığımızı en iyi biz biliyorsak, ilacımızı da kendimiz geliştirmek zorundayız. Aktarmacılıktan bıkmadık gitti. Bu aktarmacılık kan uyuşmazlığı olan taraflar arasında organ

nakli gibi bir şey. Simsiyah gözlerinden birini kaybeden kişiye masmavi bir göz takıyorsunuz: Nakledilen şey kötü değil, çirkin değil ama başka bir iklimin çiçeği besbelli. Bu iklimde bu çiçek açmaz, açmıyor işte. Yasaları, uygulamaları nakletmek yeni bir şey değil, yüzyıllardır yapılageliyor. Ray değiştirmek lazım ve bu rayları kendi olgularımıza, kendi cüssemize, kendi hızımıza ve kendi ruhumuza uygun döşemeliyiz. Kendimiz için kendi üretimimiz olan sistemler geliştirmeye harcamalıyız biraz da enerjimizi.

Bunu söylerken, her şeyin yerele özgü olduğu, evrensellikten söz edilemeyeceği gibi bir anlayışı önermiyoruz. Elbette cihanşümul değerler ve olgular vardır. Dürüstlük, çalışkanlık, hakkaniyet hatta insanların kendilerini ifade etme hakkı, kararlara katılma hakkı vb., insanlığın topyekün geliştirdiği değerlerdir. Ancak, demokratik ve katılımcı bir toplum inşa etmek istediğinizde, en iyi demokrasi uygulamasını gerçekleştiren bir ülkenin mevzuatını taklit etmekle iş bitmiyor. Çünkü, ülkelerin kendi tarihsel gelişim süreçleri, kültürleri, toplumsal yapıları vardır. Bu yapılar ihmal edilerek "en iyi model" uygulaması yapamazsınız. Ağalık sisteminin hala cari olduğu bir yerde "yerel yönetim merkezi idareden bağımsız olmalıdır" diyerek demokrasi inşa edemezsiniz. İnsanların haklarında alınan kararları sorgulayıcı bir zihniyet geliştirmedikleri, hesap sormayı akıllarının uçlarından geçirmediikleri bir toplumda hangi sistemi uygularsanız uygulayın sonuç değişmeyecektir. Vesayet hep olacaktır.

Önce toplumsal dönüşüm ve bu dönüşüm sürecinde, kendimize özgü şartları göz ardı etmeyen modellere gerek var. Bunlar ithal malı olamaz. Bunları biz arayacak ve bulacağız. Bu, bu kadar nettir.

Vesayet, süreç sonucunda ortaya çıkan bir ilişki değildir, böylesi varsa istisnadır. Vesayet, ilişkinin başında boyuna geçirilen ilmiktir. Atanmayı kabul eden ilmiği boynuna geçirir. Lütuf ve ihsan kültürü vesayetten başka bir ilişki üretmez. Sistem, fert olmak yerine sürünün bir parçası olmak üzerine kurgulanırsa; sistem üstekiler ile "hakkımızda en iyisini büyüklerimiz bilir"

olgusunu doğal bir toplumsal resim haline getirmişse, vesayetin yokluğu kaostur zaten. Hayret, aklıma birden rahmetli Özal'ın Çankaya'ya çıkarken yerine Yıldırım Akbulut'u seçtirmek için verdiği mücadele geldi!

Özetin Özü

Biraz da ters mantıkla düşünelim: Merkez mi yereli vesayeti altına alıyor, yoksa yerel mi merkezden vesayet talep ediyor?

Unutmadan! Vesayet lütfün getirisidir; biraz da tahakküm demektir. Ama, tahakküm bazen cebirden doğar, çoğunlukla ise rızadan!

Şubat 2007

ŞEHİRLERİN KİMLERİ VAR?

Petersbug'un, Londra'nın, Paris'in sahipleri var. Bomba atıp haritadan silseniz bile insanlık hafızası bu şehirleri, ruhuyla birlikte, bir medeniyet olarak gelecek nesillere taşır.

Yaşadığınız şehre hiç bir tepeden baktınız mı, veya yüksek bir binadan? Gördüğünüz "boş arazilerin arsa değeri" miydi? Hangi parselleri kimlerin nasıl paylaştığı, hangi semtin ne kadar prim getirebileceği miydi? Gözünüzü bir araziye mi diktiniz? Tarihi sırtında taşımaktan bitap düşmüş ve artık "lüzumsuzlar nevin-den" bir binanın yerine kurulabilecek bir plazanın ederi mi sulandırdı ağızınızı? Niçin dümdüz giden bir caddenin birden keskin açılarla kıvrılmak zorunda kaldığını mı merak ettiniz, kimlere dokunmasın istendi acaba o cadde? Katlardan kaç kaçak bildiniz mi? Hiçbir estetik kaygı taşınmadan birbiri üzerine yığılan binalara kim izin verdi diye merak ettiniz mi? Şehrin yeşili, yani nefesi hangi caninin kurbanı olmuş acaba? Artık cumbalarında ki, kapı ve çatı kenarlarındaki silik oymalarından bir zamanlar barındırdığı derin estetiği gözümüze sokan bu "yuvayı" kimler metrukleştirdi? O ince sanat zevkinin billurlaşmış numuneleri ahşap yapıların üzerindeki kiri, yanık ve kömür karasını en fazla bizim yüzlerimiz hak etmiyor mu? Kimler Türklerin medeniyet simgesi o muhteşem çeşmeleri susuz, harap ve mahzun bıraktı? Bu haraplık bizim iç dünyamızın maddi dışavurumu olmasın sakın? Kimler mezarların üzerine bile bina dikti, camilerin diple-rine meyhane? Muhteşem vakıf binaları hangi basit masaların mezesi oldu? Kimler yaptı bütün bunları ve kimler izin verdi? Peki, kimler sadece seyretti? Kimler yutkunarak sustu? Kimler "adam sende" dedi? Biz, yani hepimiz. "Masum değiliz hiçbirimiz!"

Dürüst olalım! Baktığınız şehir için bulunduğunuz tepeden en yüksek tonla "seni seviyorum!" diye haykırmak geldi mi içinizden? Şehir için bir şiir, bir hikaye yazmayı düşlediniz mi? Bir türkü söylemek geldi mi içinizden veya "sana dün bir tepeden baktım, aziz İstanbul" nevinden bir güfte dilinizin ucuna konuverdi mi? Hatta, "bu şehir için kimler ne yazmış, alıp okusam" babından bir düşünceniz oldu mu? Şehir sizi ruhuna kattı mı veya siz şehrin ruhunu hissedebildiniz mi? Şehri damarınızda, iliklerinizde capcanlı duydunuz mu?

Hangi şehirde yaşıyorsanız fark etmez, üç aşağı manzara aynıdır. Göreceğiniz ve gördüğüm manzarayı özetleyeyim. Herhangi bir kahvehanede, bir otobüs yazıhanesinde gördüğünüz tablolardan birisi vardır, hatırlayın. Güzelim, kocaman bir geyiğe 4-5 kaplan birden saldırmış, her biri bir yerlerinden pençeliyor. Geyik kaçamayacağını, kurtuluşu olmadığını farkında ve gözleri korkuyla büyümüş şekilde son mücadelesini vermek adına çaresiz çırpınıyor. Kan kokusuyla gözü donmuş kaplanlar ise kendilerinden emin, tabiatlarının gereğini yapıyorlar. Biraz sonra olacakları ise hayal etmek zor değil artık. Her tarafı vahşi dişlerin keskinliğine teslim olmuş bir leş; kaplanlar doyduktan sonra sırtlanlara, çakallara, böceklerle, karıncalara ziyafet olacak atıklar... Tıpkı bizim şehirlerimiz gibi.

Caddelerden koşuşturarak akan insanları seyrettiniz mi? Onları, yolunuza çıkan gereksiz kalabalıklar olarak mı gördünüz, yoksa her biri içinde bir dünyayı barındıran "hemşehriler" olarak mı algıladınız? Yırtık elbiseleriyle, yoksulluklarıyla bizimle aynı sokakları paylaşan insanları gözünüz görmesin diye kendinizi bir "siteye" hapseden hayallerini mi kuruyorsunuz? Aynı sokakları paylaşmak zorunda kaldığınız insanlardan ne denli farklı olduğunuzun altını çizmek için kılık-kıyafetinizden yürüyüşünüze, yemek kültürünüzden kullandığınız ecnebice kelimelere dek "ne kadar farklı olduğunuzu" gösterme isterisindeki bir ruhsal çalkantının kurbanı olduğunuz duygusuna kapıldınız mı hiç? Ortaya giderek bir "sentetik insan" nevi mi çıkıyor? Bu çok büyük bir bedel!

İnsanlığın adım adım eridiği bir canavara dönüştürmedik mi şehirlerimizi? Yardıma muhtaç birisinin talebine karşılık, içinden yardım etmek geçse de "acaba başıma ne gelir?" endişesiyle savunduğunuz değerleri de ayaklarınızın altına alarak başınızı öne eğerek geçip gittiğiniz olmadı mı hiç? Yağmur altında ıslanan bir yayayı arabınıza almak isteyip te "korktuğunuz için" alamadığınızda ne hissedersiniz? Kapınıza dayanan bir muhtacı, sırf güvenlik endişesiyle yüzgeri edişin vicdani bedeli nedir? Bir şeyin farkında mıyız? Şehirler bizi giderek kendilerine benzetiyor. Biz onları medenileştiremediğimiz sürece onlar bizi canavarlaştırıyor. Biz onları "kötülere" teslim ettiğimiz sürece kötüler bizi esir ediyor. Kötülük giderek merkeze yerleşiyor, iyi, güzel ve estetik silik ve sinik bir şekilde kabuğuna çekiliyor. Şehirler ruhlarını kaybediyor bizler şehirlerimizi. Şehirler ruhsuzlaştıkça bizlerin de ruhunu çalıyorlar. Bir mekan-insan tükeniş döngüsünü felaket boyutunda yaşıyoruz. Canhıraş feryatlarımız günahkar kakhahaların gölgesinde çaresizce tükenişin yolunu tutuyor... Şehirler ölüyor ve insanlık tükeniyor...

Petersburg Dostoyevski'nin, Issık Göl Aytmatov'un, Paris Hugo'nundur Herkesten Çok. Ya İstanbul, Ya Ankara, Ya İzmir'in Sahibi Kim?

Petersbug'un, Londra'nın, Paris'in sahipleri var. Bomba atıp haritadan silseniz bile bu şehirleri, insanlık hafızası onları ruhuyla birlikte, bir medeniyet olarak gelecek nesillere taşır. Şehirleri belli "alamet-i farikalar" hafızalara kazır. New York'taki özgürlük heykeli, Duba'inin "Burj al-Arab"ı Moskova'nın Kremlini, Delhi'nin Taç Mahali, İstanbul'un Sultan Ahmet'i... bunlar şehirlerin alamet-i farikalardır, ancak şehirler ruhunu sadece bununla kazanmaz. Bunlar daha çok şehirlere giydirilmiş elbise gibidirler. Anlarsınız bu elbiselerden ne denli soylu olduklarını, ne denli sonradan görme, ne denli samimi ve ne denli işveli... ama bütün bunlar şehrin ruhunu okumanıza yetmez. Bir şehrin yaşayabilmesi için onu mekanlarının yanında insanlarıyla birlikte tanımanız gerekir. Bunu yaparken de sadece kendi milletinize değil, bütün insanlığa sunmalısınız şehrin ruhunu.

Kendini bir yazarın ellerine teslim etmiş şehirler, ruhunu; yani acılarını, emeklerini, sevinçlerini, aşklarını, yoksullarını, suçlularını, zenginlerini, öfkelerini zaafalarını insanlık hafızasına teslim eden şanslı şehirlerdir. Bunlar yaşayan şehirlerdir. Oralarda herkes kendinden bir şeyler bulur. Herkes, bir şeyler için sevinir, bir şeyler için üzölür. Yaşanan hikayelerin parçası olur, aklıktan nefesi kokan bir yoksulun doyabileceği bir şeyler bulması için yakarırsınız içinizden. Veya suç işlemeyi kafasına koymuş bir gencin bunu yapmaması, son anda aklının başına gelmesi; hastalanan bir çocuğun iyileşmesi, ayrı düşen iki sevgilinin kavuşması için dua edersiniz. Siz de o şehrin bir parçası olursunuz.

Dostoyevski sizi alır Petersburg'un kenar mahallelerinden ana caddelerine kadar adım adım dolaştırır. Köprülerini, çukurlarını, metruk evlerini, yeşil alanlarını, resmi binalarını, hiç gitmediğiniz bu şehirde capcanlı ve avucunuzun içi gibi bilirsiniz. Yaşayanların ruhlarını okursunuz. Şehir capcanlı bir olgu olarak karşınızdadır ve o şehirde mutlaka kendinizi bulursunuz. Şehrin adını duyduğunuzda Dostoyevski'yi, veya Dostoyevski'yi andığınızda Petersburg'u hatırlarsınız. Hayalinizdeki o şehri görmek için karşı konulmaz bir arzu duyarsınız ve şehrin her yerini o yazarın ruhuyla beraber dolaşırsınız.

Aytmatov'un "Issık Köl"ünü (Issık/Sıcak Göl) bildiniz mi? Hani Sovyetlerin izin verdiği ilk uluslar arası forum olan "Issık Göl Forumunun" toplandığı yeri. Kuzeydoğu Kırgızistan'da Kazakistan sınırına yakın o bölge, Aytmatov okuyucuları için bir mabed gibidir. Dolaşanlar, her yerinden dünyanın en özgün ve duru hikayelerini üreten Aytmatov'un beslendiği kültür ve coğrafi iklimin emarelerini yakalamaya çalışırlar. Her adımda dolaşanın aklına bir "hikaye", bir ruh, bir insan gelir acısıyla, tatlısıyla. Bazen Issık göl, çocuğu olmayan bir yeni geline efsanevi bir balık türünü sunarak O'nu çocuk sahibi yapar. Sariözek'te geceyarısı dolaşan bir tilki gözüyle insanlara bakarsınız veya Karanar adlı devenin etrafında Kırgız hayatını, efsanelerini duyar, Baykonur uzay üssünün yanbaşında Ana-Beyit'te Nayman Ana'nın Juan Juanlar tarafından mankurtlaştırılan oğlunu aradığı yerleri görmek, Nayman Ana gibi gözyaşı dökmek

istersiniz. Cemile'nin, Selvi Boylum Alyazmalımın, Toprak Ananın, Öğretmen Duyşen'in Sultanmurat'ın izini süresiniz. "Gülsarı" adlı cins atın yaşlanması ve sahibinden ayrılışına yüreğiniz mümkün değil, dayanamaz ve ağlarsınız. En çok da "dişi kurdun rüyalarında" Akbar ile Taşçaynar adlı iki kurdun başlarına insanların açtıkları felaketleri okuyunca insanlığınızdan utanırsınız. Sonra'da yaptığı bir adaletsizlik nedeniyle daha önce hep başında dolaşan bir bulutun Cengizhan'a küsüşüne, O'nu terk edişine tanıklık edersiniz. Aytmatov, o bölgenin geçmişini, gününü, geleceğini, insanını, hayvanını, toprağını, gölünü "sizin" yapar. Siz "oraya" orası "size" ait olur. Aitlik duygusu böyle inşa edilir işte.

Sonra Hugo ile Fransa'yı dolaşırsınız en sefilinden en soy-lusuna, suçlusundan ihtilalcisine, şövalyesinden ölü soyucusuna, kadınından çocuğuna Fransız ruhunu bulursunuz karşınızda. Yolunuz en nihayetinde Paris'e düşer. Paris'i cadde cadde, sokak sokak, ev ev gezersiniz Hugo ile. Binbir yüzünü görürsünüz Paris'in. Kahpeliğini, asaletini, dinini, hükümetini, yargısını, debdebesini, sefaletini, çamurunu, görürsünüz ve vurdumduymazlığına tanıklık edersiniz. Tutkuyu ve cesareti, sefihlik ve korkaklık ile kol kola görürsünüz. Yetmez, lağımlarına indirir sizi Hugo. Lağımalarında da bir yaşam olduğunu öğrenirsiniz. Şehrin bağırsaklarıdır lağım ve orada da canlılar yaşar. En çok da suçluları, hayata tutunamamışları, uçlarda dolaşanları veya itilmişleri sever lağım. Ve üstte yaşayanlar ya bihaberdir bu lağımardan, veya biganedirler buradaki yaşama. Oysa o yaşam, lağımdaykilerin olduğu kadar en az üstte yaşayanların da suçudur. Ve insanlık, kurduğu her sistemde bu türden lağım inşaa eder aslında. Gözümüzün içindedir o lağım ama görmek için bakmak yetmez.

Hugo, Paris'i kutsal bir mekana dönüştürür. Buraya, bir çivi dahi çakarken binbir hesap yapılır. Hugo'nun ruhunun dolaştığı yerlere Coca Cola, McDonalds bilmem ne reklamı giremez. Kimse gecekondun niyetine villalar konduramaz oraya, kimse apartman dikemez, kaçak kat atamaz, pencere çerçevesini değiştiremez, dozer sokamaz. Paris'i Hugo korur, Hugo ile karşı karşıya gelmeye suça en fazla temayüllü insanlar bile cesaret

edemez. Paris'i kimse işgal edemez. Hugo Paris'e ruhunu vermiştir ve bugün mezarından kalksa, Paris sokaklarında kaybolmadan gideceği yere gider, bundan emin olun.

Peki, İstanbul için, İzmir için, Ankara için ne diyeceğiz? Hadi, Konya için Mevlana dedik, ki bu Hugo, Aytmatov, Dostoyevski somutluğuna bir şehir sunmaz bize. İstanbul için Orhan Pamuk'mu diyeceğiz? Biraz Yahya Kemal desek, biraz Peyami Safa neyse... Ama, İstanbul'un ruhunu ilmik ilmik, nakış nakış bize ören kim var söyleyin hadi? İstanbul'un sahibi kim? Var mı yahut sahibi? Sahibi olan şehir böyle teslim olur muydu kimlik-sizliğe? Bu tür çullanabilirler miydi sahipli bir şehre? Çalabilirler miydi bütün güzelliklerini ve zarafetini? Bu kadar pervasızca yağmalanabilir miydi bir şehir, bir tarih, bir hafıza, bir kimlik ve elbette bir ruh?

İstanbul'un sahibi olsaydı, logar kapaklarında son bulur muydu beş yaşında masum Dilara'nın hayatı? Hangi kar marjı, arz-talep denklemi, fayda-maliyet analizi ile açıklayacağız Dilara bebenin kaybını? Ve her gün hırsızlıkla, fuhuşla, uyuşturucuyla, kap-kaçla, öldürmeyle kirlenen yüzlerce masumiyeti "İstanbul Çıldırdı!" diye açıklama kolaylığına mı gideceğiz? Siz İstanbul olsaydınız çıldırmaz mıydınız? Bu kabalık, bu hoyratlık, bu sığlık karşısında her ruh çıldırmaya namzettir ve çıldırmanın çıldırtması da o denli muhtemeldir. Bunun adı cinnettir beyler, cinnet...

İzmir için başka şeyler mi söyleyeceğiz, veya Ankara için? Hikaye bizim hikayemiz ve biz her yerde aynı şeyi yapıyoruz. İstanbul'u kurtarmak için Boğaz köprülerince kitabını, şiirini yazmalıyız; türküsünü söylemeliyiz. Her taşına, her sokağına, her mahallesine ilişkin toplumsal hafıza oluşturmamız. Gözünü kapayıp İstanbul'u karış karış seyredebilmeli herkes hayalinde. İzmir böyle olmalı, Ankara böyle, Edirne böyle olmalı, Erzurum böyle...

Petersbug'un, Londra'nın, Paris'in sahipleri var. Bomba atıp haritadan silseniz bile insanlık hafızası bu şehirleri, ruhuyla birlikte, bir medeniyet olarak gelecek nesillere taşır.

Mart 2007

